MIiR/H 2014-2020/ /MM/RRRR

Minister Infrastruktury i Rozwoju

Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020

(projekt po konsultacjach wewnętrznych)

(ZATWIERDZAM)

-/-

Maria Wasiak

Minister Infrastruktury i Rozwoju

Warszawa, ... 2014 r

Spis treści

Wykaz skrótów 4

1. Rozdział 1 - Podstawa prawna 5

1. 1. *Podrozdział 1.1. - Akty prawne i dokumenty regulujące zasadę równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasadę równości szans kobiet i mężczyzn 5*

2. Rozdział 2 - Cel i zakres regulacji 6

3. Rozdział 3 - Słowniczek pojęć 7

4. Rozdział 4 - Wstęp 10

5. Rozdział 5 – Realizacja zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami w procesie wdrażania EFS, EFRR i FS.....13

5.1 Podrozdział 5.1 - Realizacja wsparcia w ramach programów operacyjnych.....13

5.2 Podrozdział 5.2 - System wdrażania programów operacyjnych 19

5.2.1 Sekcja - Kontrola 20

5.2.2 Sekcja - Monitoring i sprawozdawczość 20

5.2.3 Sekcja - Ewaluacja 22

5.2.4 Sekcja - Informacja i promocja.....22

6. Rozdział 6. – Realizacja zasady równości szans kobiet i mężczyzn w procesie wdrażania EFS, EFRR i FS 23

6.1 Podrozdział 6.1 - Realizacja wsparcia w ramach programów operacyjnych.....23

6.2 Podrozdział 6.2 - System wdrażania programów operacyjnych 24

6.2.1 Sekcja - Wybór projektów 25

6.2.2 Sekcja - Kontrola 26

6.2.3 Sekcja - Monitoring i sprawozdawczość 26

6.2.4 Sekcja - Ewaluacja 28

6.2.5 Sekcja - Informacja i promocja.....29

Załącznik nr 1. Standard minimum realizacji zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach projektów współfinansowanych z EFS 31

Załącznik nr 2. Praktyczne aspekty wdrażania zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz równości szans kobiet i mężczyzn w ramach poszczególnych form wsparcia.....39

Wykaz skrótów

EFS - Europejski Funduszu Społeczny

EFSI - Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne

EFRR - Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

FS - Fundusz Spójności

IZ - instytucja zarządzająca

IP - instytucja pośrednicząca

IW - instytucja wdrażająca

TIK – technologie informacyjno-komunikacyjne

UE - Unia Europejska

1. Rozdział 1 - Podstawa prawna

Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020, zwane dalej „Wytycznymi*",* zostały wydane na podstawie art. 5 ust. 1 pkt 11 ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020 (Dz. U. poz.1146).

1. 1. Podrozdział 1.1. - Akty prawne i dokumenty regulujące zasadę równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasadę równości szans kobiet i mężczyzn

Kwestię równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz równości szans kobiet i mężczyzn regulują przede wszystkim następujące akty prawne i dokumenty:

1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.);

2) Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z dnia 13 grudnia 2006 r. ratyfikowana przez Polskę dnia 6 września 2012 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169), zwana dalej „Konwencją";

3) Traktat o Unii Europejskiej (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864, z późn. zm.);

4) Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. Nr 254, poz. 1700);

5) Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12. 2013, str. 320), zwane dalej „rozporządzeniem ogólnym";

6) Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1304/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1081/2006 (Dz. Urz. UE L 347, z 20.12.2013, str. 470), zwane dalej „rozporządzeniem dotyczącym EFS”;

7) Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020 – Umowa Partnerstwa, zwana dalej „Umową Partnerstwa”;

8) Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z dnia 15 listopada 2010 r. - Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności na lata 2010-2020: Odnowione zobowiązanie do budowania Europy bez barier COM(2010) 630 wersja ostateczna, zwany dalej „Europejską strategią w sprawie niepełnosprawności”;

9) Zalecenie nr Rec (2006)5 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich - Plan działań Rady Europy w celu promocji praw i pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczeństwie: podnoszenie jakości życia osób niepełnosprawnych w Europie w latach 2006-2015;

10) Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z dnia 1 września 2010 r. - Strategia na rzecz równości kobiet i mężczyzn 2010-2015 COM(2010) 491 wersja ostateczna;

11) Konkluzje Rady z dnia 7 marca 2011 r. - Europejski pakt na rzecz równości płci (2011-2020) (Dz. Urz. UE C 155, z 25.05.2011, str. 10).

2. Rozdział 2 - Cel i zakres regulacji

1) Celem Wytycznych jest zapewnienie zgodności sposobu realizacji programów operacyjnych z zasadą równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasadą równości szans kobiet i mężczyzn, a także zapewnienie spójnego podejścia w tym zakresie w ramach EFS, EFRR i FS.

2) Wytyczne są skierowane do wszystkich instytucji uczestniczących w realizacji programów operacyjnych.

3. Rozdział 3 - Słowniczek pojęć

Użyte w Wytycznych określenia oznaczają:

1) Osoby z niepełnosprawnościami – osoby, które mają długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, umysłową, intelektualną lub w zakresie zmysłów, co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym, na zasadzie równości z innymi osobami. Na potrzeby tego dokumentu przyjęto stosowanie definicji osób z niepełnosprawnościami zgodnej z Konwencją (tj. zarówno osoby z orzeczeniem o niepełnosprawności, jak i bez orzeczenia, osoby z niepełnosprawnością trwałą lub czasową, wrodzoną lub nabytą itd.).

2) Zasada równości szans i niedyskryminacji – umożliwienie wszystkim osobom – bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę lub pochodzenie etniczne, wyznawaną religię lub światopogląd, orientację seksualną, miejsce zamieszkania – sprawiedliwego, pełnego uczestnictwa we wszystkich dziedzinach życia na jednakowych zasadach.

   Na potrzeby Wytycznych, w celu zwiększenia czytelności postanowień, w przypadku zasady równości szans i niedyskryminacji jest stosowane określenie: „zasada równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami". W związku z tym, w przypadku tej zasady przesłanka dotycząca płci ma zastosowanie tylko pośrednie[1], ponieważ działania na rzecz wyrównywania szans kobiet i mężczyzn zostały wskazane w ramach rozdziału 6.

3) Dyskryminacja – jakiekolwiek różnicowanie, wykluczanie lub ograniczanie ze względu na jakiekolwiek przesłanki (np. wiek, wygląd, niepełnosprawność, płeć, orientację seksualną, narodowość lub przynależność etniczną, religię lub światopogląd, itp.), którego celem lub skutkiem jest naruszenie lub zniweczenie uznania, korzystania lub wykonywania wszelkich praw człowieka i podstawowych wolności w dziedzinie polityki, gospodarki, społecznej, kulturalnej, obywatelskiej lub w jakiejkolwiek innej, na zasadzie równości z innymi osobami. Wyróżnia się różne rodzaje dyskryminacji, m.in.

[1] Działania w rozdziale 5 Wytycznych nie są dedykowane bezpośrednio wyrównywaniu szans kobiet i mężczyzn, nie oznacza to jednak całkowitego wyłączenia przesłanki płci. Należy bowiem pamiętać o możliwości występowania dyskryminacji krzyżowej, czyli takiej w której występuje jednocześnie kilka przesłanek dyskryminujących (np. osoba doświadcza gorszego traktowania ze względu na płeć i posiadaną niepełnosprawność). W takiej sytuacji należy dołożyć wszelkich starań aby zredukować dyskryminujący charakter działań podjętych lub realizowanych z wykorzystaniem funduszy strukturalnych.

pośrednią, bezpośrednią, wielokrotną, w tym krzyżową, indywidualną, instytucjonalną, strukturalną.

4) Dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność – jakiekolwiek różnicowanie, wykluczanie lub ograniczanie ze względu na niepełnosprawność, którego celem lub skutkiem jest naruszenie lub zniweczenie uznania, korzystania lub wykonywania wszelkich praw człowieka i podstawowych wolności w dziedzinie polityki, gospodarki, społecznej, kulturalnej, obywatelskiej lub w jakiejkolwiek innej, na zasadzie równości z innymi osobami. Obejmuje to wszelkie przejawy dyskryminacji, w tym odmowę racjonalnego usprawnienia.

5) Opis dostępności inwestycji – opis inwestycji infrastrukturalnej pod kątem sposobu udostępnienia jej dla osób z niepełnosprawnościami w zakresie dostosowania do warunków użytkowania przez osoby o zróżnicowanych potrzebach, w szczególności w zakresie mobilności, percepcji, sprawności sensorycznej, komunikowania się.

6) Dostępność – właściwość środowiska fizycznego, transportu, technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych oraz towarów i usług, pozwalająca osobom z niepełnosprawnościami na korzystanie z nich na równych prawach z innymi. Dostępność jest warunkiem wstępnym prowadzenia przez wiele osób z niepełnosprawnościami niezależnego życia i uczestniczenia w życiu społecznym i gospodarczym. Dostępność może być zapewniona przede wszystkim dzięki stosowaniu koncepcji uniwersalnego projektowania, a także poprzez usuwanie istniejących barier oraz stosowanie racjonalnych usprawnień dla osób z niepełnosprawnościami.

7) Koncepcja uniwersalnego projektowania – projektowanie produktów, środowiska, programów i usług w taki sposób, by były użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. Uniwersalne projektowanie nie wyklucza możliwości zapewniania dodatkowych udogodnień dla szczególnych grup osób z niepełnosprawnościami, jeżeli jest to potrzebne.

8) Mechanizm racjonalnych usprawnień – konieczne i odpowiednie zmiany oraz dostosowania, nienakładające nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, rozpatrywane osobno dla każdego konkretnego przypadku, w celu zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami możliwości korzystania z wszelkich praw człowieka

i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadzie równości z innymi osobami.

9) Język łatwy – sposób prezentowania informacji w sposób przystępny dla odbiorców o różnorodnych potrzebach. To język łatwy do czytania i zrozumienia, prosty w treści i formie. Ma zastosowanie do różnych rodzajów informacji: pisanej (w tym do ilustracji), elektronicznej, video i audio oraz do różnych kategorii odbiorców (np. osób niedowidzących, osób niedosłyszących, osób z upośledzeniem umysłowym). Zasady dotyczące posługiwania się językiem łatwym są dostępne w publikacji „Informacja dla wszystkich. Europejskie standardy przygotowania tekstu łatwego do czytania i zrozumienia”[2].

10) Podwójne podejście (*dual approach)* – oznacza podejście, w ramach którego z jednej strony na poziomie programów operacyjnych są zaplanowane priorytety inwestycyjne, które zawierają specjalne działania (*specific actions*) adresowane do osób narażonych na dyskryminację w związku z ich gorszą sytuacją w danym obszarze wsparcia (np. w edukacji, sektorze ochrony zdrowia, B+R - przykładowo Priorytet Inwestycyjny 8iv. Umowy Partnerstwa dotyczący wyrównywania szans kobiet i mężczyzn na rynku pracy). Z drugiej strony natomiast podejście to oznacza, że równość szans jest uwzględniana horyzontalnie (*horizontal issues*) na każdym etapie wdrażania programów operacyjnych (programowania, monitorowania, kontroli, ewaluacji, informacji i promocji itd.), w tym również poprzez działania podejmowane w innych niż te dotyczące równości szans priorytetach inwestycyjnych;

11) Zasada równości szans kobiet i mężczyzn[3] – zasady ta ma prowadzić do podejmowania działań na rzecz osiągniecia stanu, w którym kobietom i mężczyznom przypisuje się taką samą wartość społeczną, równe prawa i równe obowiązki oraz gdy mają oni równy dostęp do zasobów (środki finansowe, szanse rozwoju), z których mogą korzystać. Zasada ta ma gwarantować możliwość wyboru drogi życiowej bez ograniczeń wynikających ze stereotypów płci.

12) Polityka równości szans kobiet i mężczyzn – uwzględnianie perspektywy płci w głównym nurcie wszystkich procesów politycznych, priorytetów i działań w ramach programu operacyjnego, na wszystkich jego etapach wdrażania, to jest na etapie planowania, realizacji i ewaluacji. Polityka równości szans kobiet i mężczyzn to

[2] http://www.niepelnosprawni.gov.pl/dostepnosc-projektowanie-uniwer/.

[3] Ilekroć w innych dokumentach (np. wytycznych) stosowana jest nazwa zasada równość szans płci należy rozumieć ją jako zasadę równości szans kobiet i mężczyzn.

celowe, systematyczne i świadome ocenianie danej polityki i działań z perspektywy wpływu na warunki życia kobiet i mężczyzn, które ma na celu przeciwdziałanie dyskryminacji i osiągnięcie równości szans kobiet i mężczyzn.

13) Standard minimum – narzędzie używane do weryfikacji realizacji zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach projektów współfinansowanych z EFS (załącznik nr 1 do Wytycznych). Narzędzie to obejmuje zestaw pięciu zagadnień i weryfikuje czy wnioskodawca uwzględnił kwestie równościowe w ramach analizy problematyki projektu, zaplanowanych działań, rezultatu i opisu wpływu realizacji projektu na sytuację kobiet i mężczyzn, a także w ramach działań na rzecz zespołu projektowego.

4. Rozdział 4 - Wstęp

1) Jednym z celów określonych w Strategii Europa 2020 jest osiągnięcie przez wszystkie państwa UE, wskaźnika zatrudnienia dla osób w wieku 20-64 lata (obydwu płci) na poziomie 75%. Związanym z tym celem krajowym dla Polski jest osiągnięcie stopy zatrudnienia na poziomie 71%. Biorąc pod uwagę fakt, że według wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 roku liczba osób z niepełnosprawnościami w Polsce wynosiła około 4,7 mln (co oznacza około 12% całej populacji kraju), osiągnięcie ww. wskaźnika bez udziału osób z niepełnosprawnościami wydaje się być bardzo trudne.

2) Osoby z niepełnosprawnościami to, w takim samym stopniu jak osoby pełnosprawne, konsumenci i niezależni obywatele posiadający prawa i obowiązki, zdolni podejmować ważne decyzje i ponosić odpowiedzialność za sprawy, które ich dotyczą. Należy więc skupić się na integrowaniu osób z niepełnosprawnościami w ogólnospołeczny nurt życia, a także zrezygnować z niepotrzebnych podziałów od wczesnych lat życia (np. w edukacji, zatrudnieniu). Osoby z niepełnosprawnościami stanowią bowiem niewykorzystany potencjał polskiej gospodarki. Są to w dużej mierze osoby z możliwościami i dużą motywacją do pracy. Budowanie przyjaznego i dostępnego środowiska może więc przynieść korzyści (również ekonomiczne) wszystkim, nie tylko osobom z niepełnosprawnościami.

3) Zobowiązania wynikające z ratyfikowanej przez Polskę Konwencji powinny być realizowane m.in. w ramach EFSI. W Europejskiej strategii w sprawie niepełnosprawności wskazano, że będzie ona wspierać działania krajowe, w tym wdrażające zobowiązania Konwencji, poprzez pomoc w integracji na rynku pracy

dzięki wykorzystaniu EFS. Kwestie podkreślane w obydwu tych dokumentach to przede wszystkim wspieranie aktywizacji zawodowej, utrzymania i powrotu do pracy przez osoby z niepełnosprawnościami, a także edukacja tych osób. Dotyczy to również obszarów, takich jak walka z ubóstwem i wykluczeniem społecznym, rozwój nowoczesnych, dostępnych technologii itd.

4) Jednym z warunków ogólnych *ex-ante*[4] jest posiadanie przez państwo członkowskie zdolności administracyjnych umożliwiających wdrożenie i stosowanie postanowień Konwencji w obszarze dotyczącym EFSI. Aby spełnić ten warunek Polska musi zagwarantować odpowiednie rozwiązania dotyczące konsultacji i zaangażowania w opracowanie i wdrażanie programów operacyjnych, rozwiązania w zakresie szkoleń kadr instytucji zaangażowanych w system zarządzania i kontroli EFSI, a także rozwiązania z zakresu monitorowania wdrożenia przepisów art. 9 Konwencji przy opracowaniu i wdrażaniu programów operacyjnych w zakresie EFSI.

5) Stosowanie się do postanowień Konwencji jest nie tylko warunkiem, ale też podstawą działań – przygotowania i wdrażania programów operacyjnych. Zgodnie z rozporządzeniem dotyczącym EFS, działania realizowane w ramach tego funduszu powinny wspierać wypełnianie obowiązków UE wynikających z Konwencji w zakresie m.in. kształcenia, pracy, zatrudnienia i ogólnej dostępności. Zmiany struktury wiekowej ludności i potrzeby osób z niepełnosprawnościami wymagają tworzenia przestrzeni, produktów i usług, które zaspokajałyby ich potrzeby. Konwencja zobowiązuje państwa do przygotowania rozwiązań, które spełniałyby wymagania dostępności dla osób o różnych potrzebach funkcjonalnych. Problem dostępności jest bowiem zagadnieniem horyzontalnym, które warunkuje aktywność zawodową i społeczną osób zagrożonych wykluczeniem, w tym wiąże się również z efektywnym wykorzystaniem kapitału ludzkiego.

6) Obraz dostosowania środowiska zurbanizowanego do potrzeb osób z niepełnosprawnościami przedstawiają wyniki badań prowadzonych przez instytucje państwowe i organizacje społeczne. Przykładowo na terenie województwa mazowieckiego całkowicie dostępne dla osób z niepełnosprawnościami jest tylko

[4] Warunki ogólne *ex-ante* zwane ogólnymi warunkami wstępnymi zostały wymienione w ramach rozporządzenia ogólnego w części II załącznika XI. Oprócz warunków dotyczących kwestii zapobiegania dyskryminacji, płci i niepełnosprawności państwa członkowskie mają również obowiązek spełniać różne kryteria w kontekście zamówień publicznych, pomocy państwa, systemu statystycznego i wskaźników rezultatów a także ochrony środowiska.

9,1% obiektów użyteczności publicznej[5]. Z kolei według raportu Najwyższej Izby Kontroli (z 2013 r.) w województwie podlaskim jedynie 9% nowobudowanych obiektów spełnia wymogi pełnej dostępności[6].

W związku z tym, kierunkiem działań podmiotów krajowych, samorządowych, gospodarczych oraz edukacyjnych – w tym podmiotów wdrażających działania współfinansowane ze środków EFS, EFRR i FS – powinno być faktyczne wykorzystanie koncepcji uniwersalnego projektowania.

7) Zasada równości szans kobiet i mężczyzn na rynku pracy jest w przypadku funduszy unijnych jedną z naczelnych i podstawowych zasad horyzontalnych, obowiązujących w całej UE. Ma ona swoją podstawę prawną w art. 3 Traktatu o Unii Europejskiej, który wskazuje że UE *zwalcza wykluczenie społeczne i dyskryminację oraz wspiera sprawiedliwość społeczną i ochronę socjalną, równość kobiet i mężczyzn, solidarność między pokoleniami oraz ochronę praw dziecka*. Kwestia równości szans kobiet i mężczyzn została również uregulowana na gruncie prawa polskiego, przede wszystkim w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, której art. 33 stanowi, że: *„Kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym. Kobieta i mężczyzna mają w szczególności równe prawo do kształcenia, zatrudnienia i awansów, do jednakowego wynagradzania za pracę jednakowej wartości, do zabezpieczenia społecznego oraz do zajmowania stanowisk, pełnienia funkcji oraz uzyskiwania godności publicznych i odznaczeń*".

8) Troska o przestrzeganie zasady równości szans kobiet i mężczyzn oprócz obowiązku prawnego wynikającego z przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Traktatu o Unii Europejskiej i innych, powiązanych z nim dokumentów UE, przynosi również realne i rzeczywiste korzyści ekonomiczno – społeczne, a także jest niezbędnym warunkiem realizacji celów strategicznych Strategii Europa 2020, dotyczących stworzenia trwałego wzrostu gospodarczego i rozwoju społeczeństwa zwłaszcza w kontekście wyrównywania wskaźnika zatrudnienia kobiet i mężczyzn, który docelowo powinien wynosić 75% dla osób w wieku 20-64 lata (dla obydwu płci) w UE.

---

[5] *Stan dostosowania infrastruktury do potrzeb osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim*, źródło: http://www.mcps.com.pl/plik.php?plik=raport1.pdf.

[6] *Dostępność obiektów użyteczności publicznej dla osób niepełnosprawnych w województwie podlaskim*, nr ewid. 171/2012/P12127/LBI, LBI-4101-07-00/2012, źródło: http://www.nik.gov.pl/plik/id,4642,vp,6180.pdf.

9) Zasada równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami a także równości szans kobiet i mężczyzn, ze względu na swój charakter, w głównej mierze będą realizowane w ramach programów operacyjnych współfinansowanych z EFS. Nie oznacza to jednak, że automatycznie pozostałe fundusze są neutralne wobec tych zasad. W związku z horyzontalnym charakterem przedmiotowych zasad **wszystkie programy operacyjne realizowane w ramach funduszy polityki spójności powinny zaplanować mechanizmy** pozwalające na przeciwdziałanie wszelkim formom dyskryminacji, w tym dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność i płeć.

5. Rozdział 5 – Realizacja zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami w procesie wdrażania EFS, EFRR i FS

5.1 Podrozdział 5.1 - Realizacja wsparcia w ramach programów operacyjnych

1) We wniosku o dofinansowanie projektów finansowanych ze środków EFS, EFRR lub FS wymaga się wskazania sposobu realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami w ramach projektu. Minimalnym wymogiem w przypadku oceny projektów pod kątem niniejszej zasady jest umieszczenie w karcie oceny projektu (lub innym dokumencie pełniącym tę funkcję) przynajmniej jednego pytania weryfikującego spełnianie lub neutralność danego projektu w odniesieniu do zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Instytucja dokonująca oceny projektów (w ramach karty oceny projektu lub innego równoważnego dokumentu) musi zweryfikować uzasadnienie i informacje zawarte przez wnioskodawcę we wniosku o dofinansowanie projektu, wskazujące dlaczego dany projekt spełnia ww. zasadę lub jest neutralny w stosunku do niej.

2) Dodatkowo, podczas oceny wniosków o dofinansowanie projektów infrastrukturalnych, jest konieczna ocena zgodności danego projektu z koncepcją uniwersalnego projektowania. W związku z tym, IZ zapewnia, że wnioskodawca we wniosku o dofinansowanie projektu umieszcza opis dostępności inwestycji.

3) Wszystkie zasoby cyfrowe tworzone przez instytucje, w tym strony internetowe, publikowane dokumenty i informacje, formularze wniosków o dofinansowanie

projektu, platformy elektroniczne, materiały multimedialne, szkolenia e-learningowe, muszą być zgodne z § 19 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 12 kwietnia 2012 r. w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych (Dz. U. poz. 526), zgodnie z którym: *„W systemie teleinformatycznym (…) należy zapewnić spełnienie przez ten system wymagań Web Content Accessibility Guidelines (WCAG 2.0), z uwzględnieniem poziomu AA, określonych w załączniku nr 4 do rozporządzenia.”*.

4) W przypadku prowadzenia konsultacji społecznych (np. dokumentów składających się na system realizacji programu operacyjnego), organizowania konferencji lub innych spotkań należy każdorazowo umieszczać w formularzach zgłoszeniowych zapytanie o specjalne potrzeby uczestników. W przypadku zgłoszenia specjalnej potrzeby w formularzu zgłoszeniowym należy spełnić w szczególności następujące warunki:

   a) dokumenty i inne materiały przygotowane w dostępnej formie, w szczególności niedopuszczalne są skany dokumentów papierowych – należy udostępniać wersje edytowalne plików, np. wersję „PDF”, „Word”, które umożliwiają odczytanie dokumentów przez czytniki dla osób z dysfunkcją wzroku;

   b) platforma elektroniczna spełnia wymagania WCAG 2.0 co najmniej na poziomie określonym w załączniku nr 4 do rozporządzenia, o którym mowa w pkt 3;

   c) transmisje audiowizualne na żywo są zaopatrzone przynajmniej w napisy;

   d) stosowanie systemów wspomagających słyszenie (pętle indukcyjne, systemy FM);

   e) usługa tłumacza języka migowego, materiały w alfabecie Braille’a, usługa asystenta osobistego;

   f) dostępność sal konferencyjnych dla osób z różnego rodzaju niepełnosprawnościami (dostępne windy/podjazdy, wyraźne oznakowanie, pomieszczenia sanitarne dostępne dla osób z niepełnosprawnością, „tradycyjne” przyciski w windzie, itp.);

g) należy być również przygotowanym na konieczność zapewnienia materiałów informacyjnych w różnych formatach, np. wersje w druku powiększonym, wersje elektroniczne dokumentów, wersje w języku łatwym, nagranie tłumaczenia na język migowy na nośniku elektronicznym, audiodeskrypcje itp.

5) Przy organizacji spotkań niewymagających rejestracji uczestników należy zapewnić przynajmniej dostępność pomieszczeń (w tym wyposażenie w system wspomagający słyszenie). Należy być również przygotowanym na udostępnienie wersji elektronicznych publikacji/dokumentów, będących przedmiotem spotkania. Rekomenduje się również umieszczanie przy informacjach o odbywających się spotkaniach adnotacji zachęcającej potencjalnych uczestników do zgłaszania ewentualnych specjalnych potrzeb.

6) Należy zagwarantować możliwość uczestnictwa reprezentantów środowiska osób z niepełnosprawnościami w pracach komitetu monitorującego program operacyjny. Może się to wiązać z koniecznością zagwarantowania dodatkowych usług (np. dywersyfikacja typów materiałów informacyjnych, usługi asystenckie) dla niepełnosprawnych członków komitetu monitorującego w przypadku występowania specyficznych barier funkcjonalnych.

7) Przyjmowane rozwiązania i dokumenty programowe są poddawane konsultacjom społecznym również z reprezentantami różnych grup osób z niepełnosprawnościami, w tym z branżowymi organizacjami pozarządowymi o zasięgu regionalnym i lokalnym. Należy zapewnić dostępność procesu konsultacji społecznych dla osób z niepełnosprawnościami (kwestie, które muszą zostać zapewnione bezwzględnie i takie, które mogą zostać zapewnione na życzenie osoby z niepełnosprawnością po zapytaniu o specjalne potrzeby – patrz pkt 4).

8) IZ programem operacyjnym zapewnia, że co do zasady wszystkie produkty projektów realizowanych ze środków EFS, EFRR i FS (produkty, towary, usługi, infrastruktura) są dostępne dla osób, w tym również dostosowane do zidentyfikowanych potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Oznacza to, że muszą być zgodne z koncepcją uniwersalnego projektowania.

9) Wszystkie zasoby cyfrowe, w tym strony internetowe, ogłoszenia publikowane na stronach, publikowane dokumenty i informacje, materiały multimedialne, szkolenia e-learningowe tworzone w ramach projektów muszą spełniać kryteria określone w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 12 kwietnia 2012 r. w sprawie Krajowych Ram

Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych.

10) W przypadku świadczenia usług, organizowania spotkań lub elementów kampanii informacyjnych należy uwzględniać w szczególności warunki wymienione w pkt 4.

11) W przypadku zgłoszenia się osób z niepełnosprawnościami do udziału w projekcie należy zapewnić tym osobom materiały dydaktyczne w formach dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami (np. wersje elektroniczne dokumentów, wersje w druku powiększonym, wersje pisane alfabetem Braille'a, wersje w języku łatwym, nagranie tłumaczenia na język migowy na nośniku elektronicznym, itp.).

12) Wszystkie działania współfinansowane świadczone w ramach projektów realizowanych z EFS, EFRR i FS muszą być realizowane w budynkach dostępnych architektonicznie dla osób z niepełnosprawnościami, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 75, poz. 690, z późn. zm.) oraz koncepcją uniwersalnego projektowania. Miejsca te powinny spełniać przynajmniej następujące wymagania dostępności architektonicznej i transportowej:

    a) odpowiednie miejsce parkingowe dla osób z niepełnosprawnościami poruszających się samochodami;

    b) proste i czytelne, pozbawione przeszkód dojście dla osoby niewidomej lub słabowidzącej,

    c) łatwy dojazd do wejścia dla osoby poruszającej się na wózku lub o kulach;

    d) drzwi wejściowe o szerokości odpowiedniej dla wjechania wózkiem;

    e) wejście pozbawione schodów lub z podjazdem dla wózków;

    f) korytarze i windy dostępne dla osób poruszających się na wózkach;

    g) winda zaopatrzona w przyciski (nie sensory dotykowe) oznaczone alfabetem Braille'a i komunikaty głosowe;

    h) przynajmniej jedno pomieszczenie sanitarne na każdej kondygnacji budynku musi być dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami;

i) informacja w budynku dostosowana do różnych niepełnosprawności (w tym informacja dotycząca sposobu ewakuacji);

j) budynek łatwo osiągalny (blisko położony) dla osób poruszających się komunikacja miejską.

13) W przypadku braku możliwości zorganizowania świadczenia usługi w miejscu spełniającym kryteria wymienione w pkt 12, w celu zapewnienia możliwości pełnego uczestnictwa w projektach dla osób z niepełnosprawnościami należy zastosować mechanizm racjonalnych usprawnień, co w odniesieniu do projektów realizowanych ze środków EFS, EFRR i FS oznacza możliwość finansowania specyficznych usług dostosowawczych lub oddziaływania na szeroko pojętą infrastrukturę nieprzewidywanych z góry w budżecie danego projektu, lecz uruchamianych wraz z pojawieniem się w projekcie (w charakterze uczestnika lub personelu) osoby z niepełnosprawnością.

Przykładowy katalog kosztów racjonalnych usprawnień:

a) koszt specjalistycznego transportu na miejsce realizacji wsparcia;

b) dostosowanie architektoniczne budynków niedostępnych (np. zmiana miejsca realizacji projektu; budowa tymczasowych podjazdów; montaż platform, wind, podnośników; wprowadzanie elementów kontrastowych i wypukłych pod kątem osób niewidomych i słabowidzących itp.);

c) dostosowanie infrastruktury komputerowej (np. zakup i instalacja lub wypożyczenie programów powiększających, mówiących, kamer do kontaktu z osobą posługującą się językiem migowym, drukarek materiałów w alfabecie Braille'a);

d) dostosowanie akustyczne (zakup lub wypożyczenie i montaż systemów wspomagających słyszenie, np. pętli indukcyjnych, systemów FM);

e) asystent tłumaczący na język łatwy;

f) tłumacz języka migowego;

g) przewodnik osoby mającej trudności w widzeniu;

h) alternatywne formy przygotowania materiałów projektowych (szkoleniowych, informacyjnych, itp.);

i) wydłużony czas wsparcia (wynikający np. z konieczności wolniejszego tłumaczenia na język migowy, wolnego mówienia, odczytywania komunikatów z ust, stosowania języka łatwego itp.);

j) dostosowanie wyżywienia, uwzględnianie specyficznych potrzeb żywieniowych.

14) IZ programem operacyjnym dostosowuje zasady programowe w zakresie kwalifikowalności wydatków w celu możliwości stosowania mechanizmu racjonalnych usprawnień.

15) Należy zapewnić możliwość finansowania i kwalifikowania wydatków związanych z mechanizmem racjonalnych usprawnień, np. poprzez elastyczność budżetu projektu, co umożliwi beneficjentom przesuwanie środków w ramach budżetu na ten cel w momencie pojawienia się w projekcie specjalnych potrzeb osoby lub osób z niepełnosprawnościami.

16) Powyższe przesunięcie środków musi być odpowiednio uzasadnione. Jednocześnie, w przypadku braku oszczędności w projekcie oraz potrzeby poniesienia uzasadnionych wydatków związanych z objęciem wsparciem lub korzystaniem z efektów wsparcia przez osoby z niepełnosprawnością jest możliwe wystąpienie do instytucji będącej stroną umowy o dofinansowanie projektu o zmianę w projekcie, polegającą na zwiększeniu wartości dofinansowania projektu, w celu pokrycia dodatkowych wydatków. Decyzję o przyznaniu bądź nieprzyznaniu środków podejmuje odpowiednia instytucja, która zatwierdziła listę, na której rekomendowano do wsparcia dany projekt w pierwotnej wysokości dofinansowania.

17) Zasadność i racjonalność poniesienia dodatkowych kosztów, związanych z racjonalnymi usprawnieniami, jest każdorazowo oceniana przez instytucję będącą stroną umowy o dofinansowanie projektu – instytucja ta podejmuje decyzję w tej kwestii.

18) Przy ocenie projektów stosuje się system nagradzania dodatkowymi punktami wnioskodawców, którzy w procesie rekrutacji pracowników do projektu premiują osoby z niepełnosprawnościami. Dodatkowo, tam gdzie jest to zasadne, przy realizacji zamówień publicznych stosuje się klauzule społeczne w zakresie zatrudniania osób z niepełnosprawnościami.

19) Praktyczne informacje na temat możliwości realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami w ramach poszczególnych obszarów wsparcia znajdują się w załączniku nr 2 do Wytycznych. Załącznik ten jest rodzajem przewodnika wskazującego, jakiego rodzaju działania są pożądane przy realizacji projektów. Natomiast wszystkie elementy wymagane przy realizacji projektów i programów są zawarte w niniejszym rozdziale Wytycznych.

5.2 Podrozdział 5.2 - System wdrażania programów operacyjnych

1) W ramach programów operacyjnych współfinansowanych z EFS zgodnie z art. 3 i 8 rozporządzenia dotyczącego EFS zasada równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami powinna być wdrażana w postaci specjalnie dedykowanych priorytetów inwestycyjnych skierowanych na zwalczanie wszelkich form dyskryminacji, a także zwiększanie dostępności dla osób z niepełnosprawnościami z myślą o poprawie integracji w zakresie zatrudnienia, kształcenia i szkolenia, a tym samym o pogłębianiu włączenia społecznego, zmniejszaniu nierówności w zakresie wykształcenia i stanu zdrowia oraz ułatwianiu przejścia od opieki instytucjonalnej do środowiskowej, w szczególności w przypadku osób, które doświadczają dyskryminacji z kilku powodów jednocześnie. Zasada równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami powinna być także stosowana we wszystkich priorytetach inwestycyjnych, a co za tym idzie, działania na rzecz równości szans powinny zostać przewidziane horyzontalnie w ramach przygotowywania szczegółowego opisu osi priorytetowej, a później dokumentacji konkursowej.

2) W przypadku programów operacyjnych współfinansowanych z pozostałych funduszy strukturalnych, zaleca się stosowanie podwójnego podejścia (*dual approach).* W uzasadnionych przypadkach, gdy IZ podejmie taką decyzję, jest możliwe realizowanie wyłącznie podejścia horyzontalnego.

3) W przypadku programów operacyjnych, które nie przewidują w sposób bezpośredni wsparcia przeznaczonego dla osób z niepełnosprawnościami planowane do realizacji wsparcie w ramach poszczególnych priorytetów inwestycyjnych, jak również przygotowywana dokumentacja konkursowa są analizowane pod kątem potencjalnego wpływu finansowanych działań na sytuację osób z niepełnosprawnościami. Szczególnie istotne jest przeanalizowanie możliwości wystąpienia negatywnych skutków realizacji pomocy w postaci ograniczonego

dostępu osób z niepełnosprawnościami do rezultatów wsparcia. Należy pamiętać, że pomimo, iż projekt może nie zakładać bezpośredniej pomocy osobom to jednak trwałe efekty takich projektów, jak np. wybudowana droga czy rozwiązania z zakresu TIK, muszą być dostępne i służyć wszystkim, również osobom z niepełnosprawnościami.

5.2.1 Sekcja - Kontrola[7]

1) Kwestie równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami są sprawdzane w ramach ogólnych kontroli projektów. Nie przewiduje się oddzielnych kontroli projektów wyłącznie dla oceny wypełniania zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.

2) W ramach kontroli, o których mowa w pkt 1, ocenie w zakresie zgodności z zasadą równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami podlegają również produkty wytworzone w ramach projektu, dotyczy to produktów trwałych (np. wybudowanie budynku, drogi, stworzenie strony internetowej, opracowanie raportu itp.).

5.2.2 Sekcja - Monitoring i sprawozdawczość[8]

1) Zgodnie z art. 111 pkt 4 lit. e rozporządzenia ogólnego, zalecane jest dla każdego programu operacyjnego przedłożenie Komisji Europejskiej w 2017 i 2019 roku sprawozdania zawierającego informacje na temat szczególnych przedsięwzięć mających na celu zapobieganie dyskryminacji, w tym w szczególności zapewnienie dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.

2) W przypadku sprawozdań rocznych przygotowywanych przez IZ oraz w treści dokumentów sprawozdawczych opracowywanych przez IP wskazuje się:

    a) postęp w realizacji działań na rzecz włączenia zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności osób z niepełnosprawnościami do głównego nurtu polityki (także realizacji wszelkich konkretnych inicjatyw związanych z równością szans);

[7] Kontrola odbywa się zgodnie z Wytycznymi horyzontalnymi Ministra Infrastruktury i Rozwoju w zakresie kontroli na lata 2014-2020 oraz wytycznymi programowymi, jeżeli takie zostały stworzone.
[8] Monitorowanie i sprawozdawanie odbywa się zgodnie z Wytycznymi horyzontalnymi Ministra Infrastruktury i Rozwoju w zakresie monitorowania i w zakresie sprawozdawczości na lata 2014-2020 oraz wytycznymi programowymi, jeżeli takie zostały stworzone.

b) opis problemów napotkanych w tym zakresie i podjętych działań zaradczych. Opis działań może zawierać m.in. takie informacje jak:

i. w jaki sposób stosuje się zasadę równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami, jakie zaistniały w tym obszarze bariery/problemy - opis w głównej mierze będzie dotyczyć sprawozdań przygotowywanych przez IP i powinien opierać się na informacjach dotyczących realizacji równości szans zebranych przez instytucje w ramach złożonych przez beneficjentów wniosków o płatność i wyników przeprowadzonych kontroli projektów,

ii. działania podjęte w poszczególnych obszarach oddziaływania programów operacyjnych przez IZ i IP, aby upowszechniać realizację zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,

iii. działania podjęte na rzecz zapewnienia dostępności dla osób z niepełnosprawnościami w danej instytucji (IZ/IP/IW), zaangażowanej w realizację programu operacyjnego,

iv. przykłady „dobrych praktyk" z zakresu wdrażania zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami na poziomie projektów i działań IZ/IP/IW.

3) W przypadku projektów współfinansowanych z EFS, EFRR i FS narzędziem sprawozdawczym w projekcie jest wniosek o płatność. Beneficjent powinien w części dotyczącej postępu rzeczowego z realizacji projektu wykazać, które z „działań równościowych" zaplanowanych we wniosku o dofinansowanie projektu zostały zrealizowane i w jaki sposób, oraz w jaki sposób realizacja projektu wpłynęła na sytuację osób z niepełnosprawnościami. W celu weryfikacji realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami w ramach listy sprawdzającej (lub analogicznego dokumentu) do wniosku o płatność powinno znaleźć się pytanie weryfikujące to zagadnienie. Co do zasady w projektach w ramach celów tematycznych wynikających z Umowy Partnerstwa: 8 *promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników*, 9 *promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją*, 10 *inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie,* 11 *wzmacnianie zdolności*

instytucjonalnych instytucji publicznych i zainteresowanych stron oraz sprawności administracji publicznej będzie monitorowany udział osób niepełnosprawnych zgodnie z definicjami wskaźników określonymi w Wytycznych Ministra Infrastruktury i Rozwoju w zakresie monitorowania na lata 2014-2020.

5.2.3 Sekcja - Ewaluacja[9]

1) IZ programem operacyjnym przeprowadza przynajmniej raz w trakcie okresu realizacji programu operacyjnego ewaluację dotyczącą wdrażania zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Badanie to może być częścią całościowej oceny realizacji zasad horyzontalnych. Warunkiem przeprowadzenia niniejszego badania jest uzyskanie takiego poziomu zaawansowania programu operacyjnego, który pozwoli na dokonanie pogłębionych analiz. Z drugiej strony, jest konieczna realizacja badania w takim terminie, aby jego wyniki mogły zostać wykorzystane do usprawnienia lub dokonania zmian w programie operacyjnym (np. w ramach przeglądu śródokresowego).

2) Wyniki tego typu ewaluacji mogą zostać wykorzystane w związku z rocznymi sprawozdaniami z wdrażania programu operacyjnego, które będą przedłożone Komisji Europejskiej w roku 2017 i 2019, i które powinny zawierać m.in. informacje odnośnie do działań podjętych w obszarze promowania niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.

5.2.4 Sekcja - Informacja i promocja[10]

W przypadku działań z zakresu promocji i informacji realizowanych przez IZ/IP/IW w zakresie równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami mają zastosowanie następujące działania:

a) udostępnianie na stronach internetowych danego programu operacyjnego wszelkich materiałów (tworzonych i istniejących) na temat zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami;

---

[9] Ewaluacja odbywa się zgodnie z Wytycznymi horyzontalnymi Ministra Infrastruktury i Rozwoju w zakresie ewaluacji na lata 2014-2020 oraz wytycznymi programowymi, jeżeli takie zostały stworzone.

[10] UWAGA: Wymienione w Sekcji 5.1.3 działania są realizowane głównie z pomocy technicznej zgodnie z *Wytycznymi Ministra Infrastruktury i Rozwoju w zakresie wykorzystania środków pomocy technicznej 2014-2020*. Należy tutaj jednocześnie podkreślić, iż zgodnie z *Wytycznymi* Ministra Infrastruktury i Rozwoju *w zakresie kwalifikowalności wydatków w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności na lata 2014-2020* w przypadku projektów współfinansowanych z EFS wydatki na działania świadomościowe (m.in. kampanie informacyjno-promocyjne) co do zasady nie są kwalifikowalne w ramach kosztów bezpośrednich.

b) organizowanie spotkań informacyjnych zawierających porady, jak realizować zasadę równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami w danym typie projektów;

c) wyznaczenie w danej instytucji[11] osoby, która będzie ekspertem z dziedziny niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami i będzie osobą „pierwszego kontaktu" zarówno dla pracowników danej instytucji, jak i beneficjentów - może to być ta sama osoba, o której mowa w sekcji 6.2.5;

d) tworzenie warunków do dyskusji i wymiany doświadczeń, w szczególności poprzez organizowanie spotkań, konferencji, forów internetowych czy platform dla beneficjentów i instytucji zaangażowanych w realizację zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności osób z niepełnosprawnościami;

e) używanie niestereotypowego i zróżnicowanego przekazu w materiałach informacyjnych opracowywanych przez instytucje np. pokazywanie osób z niepełnosprawnościami w aktywnych, niestereotypowych rolach;

f) zróżnicowanie środków przekazu i kanałów komunikacji tak, aby dotrzeć do jak najszerszego grona odbiorczyń i odbiorców.

6. Rozdział 6. – Realizacja zasady równości szans kobiet i mężczyzn w procesie wdrażania EFS, EFRR i FS

6.1 Podrozdział 6.1 - Realizacja wsparcia w ramach programów operacyjnych

1) W ramach programów operacyjnych współfinansowanych z EFS zgodnie z art. 3 i 7 rozporządzenia dotyczącego EFS zasada równości szans kobiet i mężczyzn powinna być wdrażana w postaci specjalne dedykowanych priorytetów inwestycyjnych, skierowanych na wyrównywanie szans kobiet i mężczyzn we wszystkich dziedzinach, w tym w dostępie do zatrudnienia, rozwoju kariery, zwalczaniu zjawiska feminizacji ubóstwa, zwalczaniu stereotypów związanych z płcią na rynku pracy, godzenia życia zawodowego z prywatnym, równego podziału obowiązków opiekuńczych pomiędzy kobietami a mężczyznami oraz promowania równego wynagrodzenia za taką samą

[11] Z wyłączeniem Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020.

wykonywaną pracę. Zasada ta powinna być także stosowana horyzontalnie zarówno we wszystkich priorytetach inwestycyjnych, jak i w całym systemie wdrażania programów operacyjnych, a co za tym idzie działania na rzecz równości szans kobiet i mężczyzn powinny zostać przewidziane w różnych dokumentach programowych (np. Szczegółowym Opisie Priorytetów, dokumentacji konkursowej).

2) W przypadku programów operacyjnych współfinansowanych z EFRR i FS, tam gdzie zostały zdiagnozowane nierówności szans kobiet i mężczyzn, zaleca się zastosowanie podwójnego podejścia (*dual approach).* W uzasadnionych przypadkach, gdy IZ podejmie taką decyzję, jest możliwe realizowanie wyłącznie podejścia horyzontalnego.

3) W przypadku programów operacyjnych, które zostały uznane za neutralne w stosunku do zasady równości szans kobiet i mężczyzn (np. nie przewidują w sposób bezpośredni wsparcia kierowanego dla osób) planowane do realizacji wsparcie w ramach poszczególnych priorytetów inwestycyjnych powinno być przeanalizowane pod kątem potencjalnego wpływu finansowanych działań na sytuację kobiet i mężczyzn. Głównie zaś jest istotne przeanalizowanie możliwości wystąpienia negatywnych skutków realizacji pomocy np. w postaci ograniczonego dostępu do rezultatów wsparcia dla jednej z płci. Należy bowiem pamiętać, że pomimo iż projekt może nie zakładać bezpośredniej pomocy osobom to jednak trwałe efekty takich projektów (np. wybudowanie drogi, czy rozwiązania z zakresu TIK) będą wykorzystywane zarówno przez kobiety, jak i mężczyzn.

4) Praktyczne informacje na temat możliwości realizacji zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach poszczególnych obszarów wsparcia znajdują się w załączniku nr 2 do Wytycznych. Załącznik ten jest rodzajem przewodnika wskazującego, jakiego rodzaju działania są pożądane przy realizacji projektów. Natomiast wszystkie elementy wymagane przy realizacji projektów i programów są zawarte w rozdziale 6 Wytycznych.

6.2 Podrozdział 6.2 - System wdrażania programów operacyjnych

Zgodnie z art. 7 rozporządzenia ogólnego państwa członkowskie są zobowiązane do zapewnienia uwzględniania i propagowania równości mężczyzn i kobiet oraz uwzględniania perspektywy równości szans kobiet i mężczyzn w trakcie przygotowywania i wdrażania programów operacyjnych, w tym w odniesieniu do monitorowania, sprawozdawczości i ewaluacji. Oznacza to, iż na każdym poziomie działań zostaną zaplanowane mechanizmy pozwalające na realizację zasady równości

szans kobiet i mężczyzn. Zasada ta zostanie zatem uwzględniona w następujących obszarach wdrażania programów operacyjnych:

6.2.1 Sekcja - Wybór projektów

W przypadku wyboru projektów złożonych do dofinansowania w trybie konkursowym i pozakonkursowym, szczególnie ważna jest ocena przez instytucje do tego upoważnione zgodności złożonego wniosku z zasadą równości szans kobiet i mężczyzn, o czym decyduje przyjęte w danym programie operacyjnym podejście:

1) W przypadku programów operacyjnych współfinansowanych z EFS, zgodnie z postanowieniami Umowy Partnerstwa, przy ocenie projektów obligatoryjne zastosowanie w karcie oceny projektu (lub innym dokumencie pełniącym tą funkcję) będzie mieć standard minimum. Dopuszcza się możliwość - tam gdzie zastosowanie standardu minimum jest ograniczone - zmniejszenia przez instytucje ogłaszające konkurs wymaganej liczby punktów niezbędnych do spełnienia standardu minimum (za zgodą komitetu monitorującego program operacyjny). Istnieje również możliwość zwiększenia wymaganej minimalnej liczby punktów jaką musi uzyskać wniosek o dofinansowanie projektu za standard minimum.

2) W programach operacyjnych współfinansowanych z EFRR lub FS nie ma konieczności stosowania standardu minimum, natomiast minimalnym wymogiem w przypadku oceny projektów pod kątem zasady równości szans kobiet i mężczyzn jest umieszczenie w karcie oceny projektu (lub innym dokumencie pełniącym tą funkcję) przynajmniej jednego pytania weryfikującego spełnianie lub neutralność danego projektu w odniesieniu do równości szans kobiet i mężczyzn. Instytucja dokonująca oceny projektów (w ramach karty oceny projektu lub innego równoważnego dokumentu) musi zweryfikować uzasadnienie zawarte przez wnioskodawcę we wniosku o dofinansowanie projektu, wskazujące dlaczego dany projekt spełnia zasadę równości szans kobiet i mężczyzn lub jest neutralny w stosunku do niej.

3) W przypadku EFS, EFRR i FS jest zalecane zastosowanie specjalnych kryteriów, zachęcających wnioskodawców do składania wniosków w większym stopniu zwracających uwagę na równość szans kobiet i mężczyzn (np. *„projekt otrzymuje dodatkowe ... pkt za objęcie działaniami większego o co najmniej ...% odsetka tej płci, która jest w danym obszarze w trudniejszej sytuacji”),* czy zastosowanie kryterium dostępu wskazującego, w jaki sposób

wniosek musi uwzględniać równość szans (np. *„wszystkie szkolenia realizowane w ramach projektu będą zawierały wsparcie towarzyszące dla ich uczestników/czek w postaci zapewnienia opieki nad osobami zależnymi”*).

4) W przypadku wsparcia realizowanego w ramach pomocy technicznej, kryteria oceny projektów będą opracowywane zgodnie z *Wytycznymi Ministra Infrastruktury i Rozwoju w zakresie wykorzystania środków pomocy technicznej 2014-2020*.

6.2.2 Sekcja - Kontrola[12]

1) Kwestie równości szans kobiet i mężczyzn są sprawdzane w ramach ogólnych kontroli projektów. Nie przewiduje się oddzielnych kontroli projektów wyłącznie dla oceny wypełniania zasady równości szans kobiet i mężczyzn.

2) Kontrola powinna obejmować przede wszystkim weryfikację na poziomie wdrażania projektu, czy działania z zakresu równości szans kobiet i mężczyzn zostały zrealizowane zgodnie z założeniami określonymi we wniosku o dofinansowanie projektu i informacjami wskazanymi we wniosku o płatność lub innymi równorzędnymi dokumentami. Weryfikacja przez instytucję do tego wyznaczoną powinna być oparta o specjalnie dedykowane pytanie w liście kontrolującej dany projekt.

6.2.3 Sekcja - Monitoring i sprawozdawczość[13]

1) Zgodnie z art. 111 pkt 4 lit. e rozporządzenia ogólnego, dla każdego programu operacyjnego jest zalecane przedłożenie Komisji Europejskiej w 2017 i 2019 roku sprawozdania zawierającego informacje na temat szczególnych przedsięwzięć mających na celu promowanie równości szans kobiet i mężczyzn i rozwiązań, które zostały wdrożone, aby zapewnić włączenie perspektywy równości szans kobiet i mężczyzn do treści programów operacyjnych.

2) W celu przygotowania sprawozdań rocznych przez IZ i dokumentów sprawozdawczych przez IP należy wskazać obowiązkowo w przypadku programów operacyjnych współfinansowanych z EFS, (w przypadku programów operacyjnych współfinansowanych z EFRR i FS jest to zalecane) następujące kwestie:

[12] Kontrola odbywa się zgodnie z Wytycznymi horyzontalnymi Ministra Infrastruktury i Rozwoju w zakresie kontroli na lata 2014-2020 oraz wytycznymi programowymi, jeżeli takie zostały stworzone.
[13] Monitorowanie i sprawozdawanie odbywa się zgodnie z Wytycznymi horyzontalnymi Ministra Infrastruktury i Rozwoju w zakresie monitorowania i w zakresie sprawozdawczości na lata 2014-2020 oraz wytycznymi programowymi, jeżeli takie zostały stworzone.

a) postępu w realizacji działań na rzecz włączenia problematyki równości kobiet i mężczyzn do głównego nurtu polityki (także realizacji wszelkich konkretnych inicjatyw związanych z równością szans kobiet i mężczyzn);

b) opisu problemów napotkanych w tym zakresie i podjętych działań zaradczych. Opis działań może zawierać m.in. takie informacje jak:

   i. w jaki sposób stosuje się zasadę równości szans kobiet i mężczyzn, jakie zaistniały w tym obszarze bariery/problemy - opis w głównej mierze będzie dotyczyć sprawozdań przygotowywanych przez IP i powinien opierać się na informacjach dotyczących realizacji zasady równości szans kobiet i mężczyzn zebranych przez instytucje w ramach złożonych przez beneficjentów wniosków o płatność i wyników przeprowadzonych kontroli projektów,

   ii. jakie działania zostały podjęte w poszczególnych obszarach programów operacyjnych przez IP i IZ (np. rynek pracy, przedsiębiorczość, TIK itd.) aby upowszechniać realizację zasady równości szans kobiet i mężczyzn,

   iii. jakie zostały powzięte działania na rzecz zapewnienia równości szans kobiet i mężczyzn w danej instytucji (IZ/IP/IW), zaangażowanej w realizację programu operacyjnego,

   iv. jakie są przykłady „dobrych praktyk" z zakresu wdrażania zasady równości szans kobiet i mężczyzn na poziomie projektów i działań IZ/IP/IW.

3) W każdym programie operacyjnym instytucje odpowiedzialne za monitorowanie programów operacyjnych mogą dokonywać okresowych analiz w zakresie równości szans kobiet i mężczyzn, w celu ewentualnej zmiany prowadzonych działań i lepszego dopasowania wsparcia do faktycznych potrzeb kobiet i mężczyzn. Analiza taka powinna opierać się o wyniki prowadzonych badań ewaluacyjnych i monitorowania z realizacji programu operacyjnego. Zgodnie z art. 5 rozporządzenia dotyczącego EFS, wszystkie wskaźniki wspólne dotyczące osób powinny być podawane w podziale na płeć. Podejście to należy zastosować również do wskaźników specyficznych, tam gdzie jest to zasadne, w tym także w pozostałych funduszach.

4) W przypadku programów operacyjnych współfinansowanych z EFS narzędziem sprawozdawczym w projekcie powinien być wniosek o płatność. Beneficjent powinien w

części dotyczącej postępu rzeczowego z realizacji projektu wykazać, które z działań równościowych zaplanowanych w ramach wniosku o dofinansowanie projektu zostały zrealizowane i w jaki sposób. W celu weryfikacji realizacji zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach listy sprawdzającej (lub analogicznego dokumentu) do wniosku o płatność, powinno znaleźć się pytanie weryfikujące to zagadnienie.

5) W przypadku programów operacyjnych współfinansowanych z EFRR i FS sprawozdawczość z realizowanych działań na rzecz równości szans kobiet i mężczyzn w ramach konkretnych projektów powinna odbywać się we wniosku o płatność (lub innym dokumencie stosowanym w programie operacyjnym do tego rodzaju sprawozdania). Zastosowanie powinno mieć zawarcie przynajmniej jednego pytania dotyczącego zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach listy sprawdzającej (lub analogicznego dokumentu) przedmiotowy dokument przedkładany przez beneficjenta.

6) Wskazane jest również, aby w skład komitetów monitorujących, które są odpowiedzialne za rozpatrywanie działań z zakresu promowania równości szans kobiet i mężczyzn (art. 110 rozporządzenia ogólnego) i innych gremiów decyzyjnych, zostali włączeni przedstawiciele środowisk działających na rzecz równości szans kobiet i mężczyzn, o czym mowa w art. 5 rozporządzenia ogólnego.

6.2.4 Sekcja - Ewaluacja[14]

1) W przypadku EFS, EFRR i FS jest zalecane aby w każdym planowanym przez IZ i IP badaniu ewaluacyjnym (o ile jest to możliwe) Wykonawca badania ewaluacyjnego analizował dane zagadnienie, proces lub obszar również pod kątem realizacji zasady równości szans kobiet i mężczyzn. Ponadto, już na etapie konstruowania założeń badania, należy przeanalizować, czy w badanym obszarze mogą wystąpić jakieś istotne różnice w skutkach interwencji dla kobiet i mężczyzn i czy w związku z tym nie należy postawić dodatkowych pytań badawczych. W badaniach ewaluacyjnych należy także zbierać i przedstawiać dane w podziale na płeć, a także dokonywać analizy wyników z uwzględnieniem kategorii płci.

2) Przy przygotowaniu założeń do badania osoby odpowiedzialne za ewaluację powinny brać pod uwagę sprawozdania okresowe i roczne pod kątem analizy osiągniętych wartości wskaźników i analizy realizacji polityki równych szans kobiet i mężczyzn.

[14] Dokładne zasady procesu ewaluacji powinny być zgodne z horyzontalnymi wytycznymi w zakresie ewaluacji na lata 2014-2020 oraz wytycznymi programowymi, jeżeli takie zostały stworzone.

3) IZ programem operacyjnym przeprowadza przynajmniej raz w trakcie okresu realizacji programu operacyjnego ewaluację dotyczącą wdrażania zasady równości szans kobiet i mężczyzn. Badanie to może być częścią całościowej oceny realizacji zasad horyzontalnych. Warunkiem przeprowadzenia niniejszego badania jest uzyskanie takiego poziomu zaawansowania programu operacyjnego, który pozwoli na dokonanie pogłębionych analiz. Z drugiej strony, jest konieczna realizacja badania w takim terminie, aby jego wyniki mogły zostać wykorzystane do usprawnienia lub dokonania zmian w programie operacyjnym (np. w ramach przeglądu śródokresowego).

6.2.5 Sekcja - Informacja i promocja[15]

W przypadku działań z zakresu promocji i informacji realizowanych przez IZ/IP/IW w zakresie równości szans kobiet i mężczyzn powinny mieć zastosowanie następujące działania:

a) udostępnianie na stronach internetowych danego programu operacyjnego wszelkich materiałów (tworzonych i istniejących) na temat zasady równości szans kobiet i mężczyzn;

b) organizowanie spotkań informacyjnych zawierających porady, jak realizować zasadę równości szans kobiet i mężczyzn w danym typie projektów;

c) wyznaczenie w danej instytucji[16] osoby, która będzie ekspertem z dziedziny równości szans kobiet i mężczyzn i będzie osobą „pierwszego kontaktu" zarówno dla pracowników danej instytucji, jak i beneficjentów;

d) tworzenie warunków do dyskusji i

e) wymiany doświadczeń – poprzez organizowanie spotkań, konferencji, forów internetowych czy platform dla beneficjentów i instytucji zaangażowanych w realizację równości szans kobiet i mężczyzn;

f) używanie niestereotypowego i zróżnicowanego przekazu w materiałach informacyjnych opracowywanych przez instytucje np. pokazywanie kobiet i mężczyzn w aktywnych, niestereotypowych rolach, zróżnicowanie kanałów

[15] UWAGA: Wymienione w Sekcji 6.2.5 działania będą realizowane głównie z pomocy technicznej zgodnie z *Wytycznymi Ministra Infrastruktury i Rozwoju w zakresie wykorzystania środków pomocy technicznej 2014-2020*. Należy tutaj jednocześnie podkreślić, iż zgodnie z *Wytycznymi Ministra Infrastruktury i Rozwoju w zakresie kwalifikowalności wydatków w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności na lata 2014-2020* w przypadku projektów współfinansowanych z EFS wydatki na działania świadomościowe (m.in. kampanie informacyjno-promocyjne i różne działania upowszechniające) co do zasady nie są kwalifikowane w ramach kosztów bezpośrednich.

[16] Z wyłączeniem Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020.

komunikacji tak, aby dotrzeć do jak najszerszego grona odbiorczyń i odbiorców.

Załącznik nr 1. Standard minimum realizacji zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach projektów współfinansowanych z EFS

	Standard minimum jest spełniony w przypadku uzyskania co najmniej 3 punktów za poniższe kryteria oceny.		
	1.	We wniosku o dofinansowanie projektu zawarte zostały informacje, które wskazują na istnienie (albo na brak istniejących) barier równościowych w obszarze interwencji lub zasięgu oddziaływania projektu.	
	□ 0		□ 1
	2.	Wniosek o dofinansowanie projektu zawiera propozycję działań, odpowiadających na zidentyfikowane bariery równościowe w obszarze interwencji lub zasięgu oddziaływania projektu.	
	□ 0	□ 1	□ 2
	3.	W przypadku stwierdzenia braku barier równościowych, wniosek o dofinansowanie projektu zawiera działania, zmierzające do przestrzegania zasady równości szans kobiet i mężczyzn, tak aby na żadnym etapie realizacji projektu tego typu bariery nie wystąpiły.	
	□ 0	□ 1	□ 2
	4.	Rezultaty projektu zostały podane w podziale na płeć lub został umieszczony opis tego, w jaki sposób wpłyną one na sytuację kobiet i mężczyzn w obszarze interwencji lub zasięgu oddziaływania projektu.	
	□ 0	□ 1	□ 2
	5.	We wniosku o dofinansowanie projektu wskazano jakie działania zostaną podjęte w celu zapewnienia równościowego zarządzania projektem.	
	□ 0		□ 1
	Czy projekt należy do wyjątku, co do którego nie stosuje się standardu minimum?		
	□ Tak		□ Nie
	Wyjątki, co do których nie stosuje się standardu minimum: 1) profil działalności beneficjenta (ograniczenia statutowe), 2) zamknięta rekrutacja - projekt obejmuje (ze względu na swój zakres oddziaływania) wsparciem; wszystkich pracowników/personel konkretnego podmiotu, wyodrębnionej organizacyjnie części danego podmiotu lub konkretnej grupy podmiotów wskazanych we wniosku o dofinansowanie projektu. W przypadku projektów które należą do wyjątków, zaleca się również planowanie działania/działań zmierzających do przestrzegania zasady równości szans kobiet i mężczyzn.		
	Projekt jest zgodny z zasadą równości szans kobiet i mężczyzn (na podstawie standardu minimum)?		
	□ 1		□ 0

INSTRUKCJA DO STANDARDU MINIMUM REALIZACJI ZASADY RÓWNOŚCI SZANS KOBIET I MĘŻCZYZN W PROGRAMACH OPERACYJNYCH WSPÓŁFINANSOWANYCH Z EFS

Ocena zgodności projektów współfinansowanych z EFS, realizowanych w trybie konkursowym i pozakonkursowym, z zasadą równości szans kobiet i mężczyzn odbywa się na podstawie niniejszego standardu minimum.

We wniosku o dofinansowanie projektu istnieje obowiązek wskazania informacji niezbędnych do oceny, czy spełniony został standard minimum zasady równości szans kobiet i mężczyzn. Ocenie pod kątem spełniania równości szans kobiet i mężczyzn podlega cała treść wniosku o dofinansowanie, aczkolwiek IZ może wskazać w dokumentach dotyczących danego programu operacyjnego (np. instrukcji do wniosku o dofinansowanie), w których częściach wniosku o dofinansowanie projektu jest rekomendowane umieszczenie informacji niezbędnych do oceny spełniania standardu minimum.

Standard minimum składa się z 5 kryteriów oceny, dotyczących charakterystyki projektu. Maksymalna liczba punktów do uzyskania wynosi 6 (ponieważ kryterium nr 2 i 3 są alternatywne). Wniosek o dofinansowanie projektu nie musi uzyskać maksymalnej liczby punktów za każde kryterium standardu minimum (wymagane są co najmniej 3 punkty[17]). Brak uzyskania co najmniej 3 punktów w standardzie minimum jest równoznaczny z odrzuceniem wniosku - w przypadku projektów konkursowych lub zwróceniem go do uzupełnienia - w przypadku projektów pozakonkursowych. Nie ma możliwości przyznawania ułamkowych punktów za poszczególne pytania w standardzie minimum.

Każde kryterium oceny w standardzie minimum należy traktować niezależnie od innych kryteriów oceny. Nie zwalnia to jednak od wymogu zachowania logiki konstruowania wniosku o dofinansowanie. Jeżeli we wniosku o dofinansowanie zostanie wykazane np. że zdiagnozowane bariery równościowe w danym obszarze lub zasięgu oddziaływania projektu dotyczą kobiet, natomiast w rezultatach zostanie zapisany podział na płeć ze wskazaniem na większy udział mężczyzn we wsparciu, to osoba oceniająca może obniżyć punktację - w związku z brakiem logiki pomiędzy poszczególnymi elementami wniosku o dofinansowanie projektu.

[17] W przypadku pozakonkursowych wniosków o dofinansowanie projektów powiatowych urzędów pracy jest wymagane uzyskanie za standard minimum co najmniej 2 punktów, o ile IZ (za zgodą komitetu monitorującego wyrażoną w uchwale) nie podejmie innej decyzji w stosunku do wymaganej liczby punktów.

Uwaga: Tam gdzie możliwość zastosowania standardu minimum jest znacząco ograniczona (lub nieuzasadniona) ze względu na charakterystykę udzielanego wsparcia, dopuszcza się możliwość zastosowania przez IZ (za zgodą komitetu monitorującego wyrażoną w uchwale) ograniczenia liczby wymaganych punktów standardu minimum. Istnieje również możliwość zwiększenia wymaganej minimalnej liczby punktów jaką musi uzyskać wniosek o dofinansowanie projektu za standard minimum.

Wyjątki:

Decyzja o zakwalifikowaniu danego projektu do wyjątku należy do instytucji oceniającej wniosek o dofinansowanie projektu. Wyjątki stanowią projekty, w których niestosowanie standardu minimum wynika z:

1. profilu działalności wnioskodawców ze względu na ograniczenia statutowe (np. Stowarzyszenie Samotnych Ojców lub teren zakładu karnego)

Profil działalności wnioskodawców oznacza, iż w ramach statutu (lub innego równoważnego dokumentu) istnieje jednoznaczny zapis, iż wnioskodawca przewiduje w ramach swojej działalności wsparcie skierowane tylko do jednej z płci. W przypadku tego wyjątku statut może być zweryfikowany przed podpisaniem umowy o dofinansowanie projektu. Natomiast na etapie przygotowania wniosku o dofinansowanie projektu, musi zostać podana w treści wniosku informacja, że ten projekt należy do tego wyjątku od standardu minimum - ze względu na ograniczenia wynikające z profilu działalności.

2. zamkniętej rekrutacji

Przez zamkniętą rekrutację należy rozumieć sytuację, gdy projekt obejmuje - ze względu na swój zakres oddziaływania - wsparciem wszystkich pracowników/personel konkretnego podmiotu, wyodrębnionej organizacyjnie części danego podmiotu lub konkretnej grupy podmiotów wskazanych we wniosku o dofinansowanie. Przykładem może być skierowanie projektu tylko i wyłącznie do pracowników działu projektowania w firmie produkującej odzież, pod warunkiem że wsparciem zostaną objęte wszystkie osoby pracujące w tym dziale lub skierowanie wsparcia do pracowników całego przedsiębiorstwa – pod warunkiem że wszystkie osoby z tego przedsiębiorstwa zostaną objęte wsparciem. W treści wniosku o dofinansowanie projektu musi zostać podana informacja, że ten projekt należy do wyjątku od standardu minimum ze względu na zamkniętą rekrutację - wraz z uzasadnieniem. W celu potwierdzenia że dany projekt należy do wyjątku, powinno się wymienić z indywidualnej nazwy podmiot lub podmioty, do których jest skierowane wsparcie w ramach projektu.

Wyjątek ten nie ma zastosowania w przypadku wsparcia skierowanego do uczniów i uczennic placówek oświatowych.

Uwaga: Zaleca się aby w przypadku projektów, które należą do wyjątków również zaplanować działania zmierzające do przestrzegania zasady równości szans kobiet i mężczyzn – pomimo iż nie będą one przedmiotem oceny za pomocą kryteriów oceny ze standardu minimum.

Poszczególne kryteria standardu minimum:

Uwaga: Zasada równości szans kobiet i mężczyzn nie polega na automatycznym objęciu wsparciem 50% kobiet i 50% mężczyzn w projekcie, ale na odwzorowaniu istniejących proporcji płci w danym obszarze lub zwiększaniu we wsparciu udziału grupy niedoreprezentowanej. Możliwe są jednak przypadki, w których proporcja 50/50 wynika z sytuacji kobiet i mężczyzn i stanowi proporcję prawidłową z perspektywy równości szans kobiet i mężczyzn.

Ocena wniosków o dofinansowanie zgodnie ze standardem minimum stanowi zawsze indywidualną ocenę osoby do tego wyznaczonej na podstawie zapisów wniosku o dofinansowanie projektu, jej wiedzy, doświadczenia, itp. Przy dokonywaniu oceny osoby przyznające punkty za konkretne kryteria w standardzie powinny mieć na uwadze następujący sposób oceny:

0 punktów - we wniosku o dofinansowanie projektu nie ma wskazanych żadnych informacji pozwalających na przyznanie przez oceniającego 1 lub więcej punktów w danym kryterium oceny lub podane informacje wskazują z dużym prawdopodobieństwem, że projekt może prowadzić do dyskryminacji ze względu na płeć.

1 punkt - kwestie związane z zakresem danego kryterium w standardzie minimum zostały uwzględnione przynajmniej częściowo.

2 punkty (nie dotyczy kryterium 1 i 5) - kwestie związane z zakresem danego kryterium w standardzie minimum zostały uwzględnione całkowicie lub w sposób możliwie pełny, biorąc pod uwagę charakterystykę danego projektu.

1. **WE WNIOSKU O DOFINANSOWANIE PROJEKTU PODANO INFORMACJE, KTÓRE WSKAZUJĄ NA ISTNIENIE (ALBO NA BRAK ISTNIENIA) BARIER RÓWNOŚCIOWYCH W OBSZARZE INTERWENCJI LUB ZASIĘGU ODDZIAŁYWANIA PROJEKTU**

(Maksymalna liczba punktów możliwych do zdobycia za spełnienie tego kryterium – 1)

Do przedstawienia informacji wskazujących na istnienie barier[18] równościowych lub ich braku w odniesieniu do grupy docelowej należy użyć danych jakościowych lub ilościowych w podziale na płeć w obszarze interwencji lub zasięgu oddziaływania projektu.

Poprzez obszar interwencji należy rozumieć obszary objęte wsparciem w ramach programu np. zatrudnienie, integrację społeczną, edukację, adaptacyjność, natomiast zasięg oddziaływania projektu odnosi się do przestrzeni, której on dotyczy np. regionu, powiatu, kraju, instytucji, przedsiębiorstwa, konkretnego działu w danej instytucji.

Bariery równościowe to przede wszystkim :

- segregacja pozioma i pionowa rynku pracy,
- różnice w płacach kobiet i mężczyzn,
- mała dostępność elastycznych rozwiązań czasu pracy,
- niski udział mężczyzn w wypełnianiu obowiązków rodzinnych,
- niski udział kobiet w procesach podejmowania decyzji,
- przemoc ze względu na płeć,
- niewidoczność kwestii płci w ochronie zdrowia,
- niewystarczający system opieki przedszkolnej,
- stereotypy płci we wszystkich obszarach,
- dyskryminacja wielokrotna (szczególnie w odniesieniu do kobiet starszych, imigrujących, niepełnosprawnych oraz należących do mniejszości etnicznych).

Przy diagnozowaniu barier równościowych należy wziąć pod uwagę, w jakim położeniu znajdują się kobiety i mężczyźni wchodzący w skład grupy docelowej projektu. Dlatego też istotne jest podanie nie tylko liczby kobiet i mężczyzn, ale także odpowiedź m.in. na pytania: Czy któraś z tych grup znajduje się w gorszym położeniu? Jakie występują bariery równościowe? Jakie są ich przyczyny? Czy któraś z tych grup ma trudniejszy dostęp do edukacji, zatrudnienia, szkoleń itp.

[18] Niezbędne jest wskazanie co najmniej jednej bariery równościowej.

Użyte we wniosku o dofinansowanie dane mogą wykazać, iż w obszarze interwencji lub zasięgu oddziaływania projektu nie występują nierówności ze względu na płeć. Dane te muszą być bezpośrednio powiązane z obszarem lub zasięgiem oddziaływania projektu, np. jeżeli wsparcie jest kierowane do pracowników służby zdrowia z terenu województwa to dane powinny dotyczyć sektora służby zdrowia lub obszaru tego województwa. We wniosku o dofinansowanie powinno się wskazać na nierówności (lub ich brak) na podstawie danych możliwych do zweryfikowania dla osób oceniających projekt. Jeżeli nie istnieją dokładne dane (jakościowe lub ilościowe), które można wykorzystać, należy skorzystać z informacji, które są jak najbardziej zbliżone do obszaru interwencji i zasięgu oddziaływania projektu. We wniosku o dofinansowanie projektu jest dopuszczalne także wykorzystanie danych pochodzących z badań własnych. Wymagane jest jednak w takim przypadku podanie w miarę dokładnych informacji na temat tego badania (np. daty jego realizacji, wielkości próby, metodologii pozyskiwania danych itd.).

2. **WNIOSEK O DOFINANSOWANIE PROJEKTU ZAWIERA PROPOZYCJĘ DZIAŁAŃ, ODPOWIADAJĄCYCH NA ZIDENTYFIKOWANE BARIERY RÓWNOŚCIOWE W OBSZARZE INTERWENCJI LUB ZASIĘGU ODDZIAŁYWANIA PROJEKTU.**

(Maksymalna liczba punktów możliwych do zdobycia za spełnienie tego kryterium – 2)

We wniosku o dofinansowanie projektu powinno się wskazać jakiego rodzaju działania zostaną zrealizowane w projekcie na rzecz osłabiania lub niwelowania zdiagnozowanych barier równościowych. Zaplanowane działanie/działania powinny odpowiadać na te bariery. Szczególną uwagę należy zwrócić w przypadku rekrutacji do projektu i dopasowania odpowiednich form wsparcia dla uczestników/uczestniczek projektu wobec zdiagnozowanych nierówności.

Uwaga: W tym przypadku nie zaliczamy działań na rzecz zespołu projektowego, które są oceniane w ramach kryterium 5.

3. **W PRZYPADKU STWIERDZENIA BRAKU BARIER RÓWNOŚCIOWYCH, WNIOSEK O DOFINANSOWANIE PROJEKTU ZAWIERA DZIAŁANIA, ZMIERZAJĄCE DO PRZESTRZEGANIA ZASADY RÓWNOŚCI SZANS KOBIET I MĘŻCZYZN, TAK ABY NA ŻADNYM ETAPIE REALIZACJI PROJEKTU NIE WYSTĄPIŁY BARIERY RÓWNOŚCIOWE.**

(Maksymalna liczba punktów możliwych do zdobycia za spełnienie tego kryterium – 2)

W przypadku kiedy we wniosku o dofinansowanie projektu nie zdiagnozowano żadnych barier równościowych w stosunku do grupy docelowej, we wniosku o dofinansowanie projektu można przewidzieć działanie/działania, zmierzające do przestrzegania zasady równości kobiet i mężczyzn, tak aby na żadnym etapie realizacji projektu te bariery się nie pojawiły.

Uwaga: W tym przypadku nie zaliczamy działań na rzecz zespołu projektowego, które są oceniane w ramach kryterium 5.

4. **REZULTAT(Y) PROJEKTU ZOSTAŁY PODANE W PODZIALE NA PŁEĆ LUB ZOSTAŁ UMIESZCZONY OPIS TEGO, W JAKI SPOSÓB REZULTATY PROJEKTU WPŁYNĄ NA SYTUACJĘ KOBIET I MĘŻCZYZN W OBSZARZE INTERWENCJI LUB ZASIĘGU ODDZIAŁYWANIA PROJEKTU.**

   (Maksymalna liczba punktów możliwych do zdobycia za spełnienie tego kryterium – 2)

Rezultaty[19] projektu powinny wynikać ze zdiagnozowanych barier równościowych i zaplanowanych w projekcie działań. Rezultaty w postaci *liczby osób* należy podawać w podziale na płeć (co jest i tak wymogiem obligatoryjnym w przypadku większości wskaźników). We wniosku o dofinansowanie projektu powinna również znaleźć się informacja, w jaki sposób rezultaty przyczyniają się do zmniejszenia istniejących w obszarze interwencji lub zasięgu oddziaływania projektu barier równościowych (dotyczy to zarówno projektów skierowanych do osób, jak i instytucji).

5. **WNIOSEK O DOFINANSOWANIE PROJEKTU WSKAZUJE JAKIE DZIAŁANIA ZOSTANĄ PODJĘTE W CELU ZAPEWNIENIA RÓWNOŚCIOWEGO ZARZĄDZANIA PROJEKTEM.**

   (Maksymalna liczba punktów możliwych do zdobycia za spełnienie tego kryterium – 1)

[19] Niezbędne jest wskazanie co najmniej jednego rezultatu projektu.

We wniosku o dofinansowanie projektu powinna znaleźć się informacja, w jaki sposób planuje się zapewnić realizację zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach procesu zarządzania projektem.

Równościowe zarządzanie projektem polega przede wszystkim na uświadomieniu osobom zaangażowanym w realizację projektu (np. personel projektu, w tym personel odpowiedzialny za zarządzanie lub personel merytoryczny, personel wykonawcy/partnera – dobór zadań w stosunku do poszczególnych grup personelu uzależniony jest od występowania faktycznych potrzeb w tym zakresie) obowiązku przestrzegania zasady równości szans kobiet i mężczyzn. Zdobycie niniejszej wiedzy może się odbyć poprzez poinformowanie osób zaangażowanych w realizację projektu na temat możliwości i sposobów zastosowania zasady równości kobiet i mężczyzn w odniesieniu do problematyki tego konkretnego projektu i jego grupy docelowej. Dopuszcza się możliwość poinformowania osób w formie szkolenia, ale tylko i wyłącznie w przypadku, jeżeli wyrazi na to zgodę instytucja dokonująca oceny projektu w oparciu o wskazaną we wniosku o dofinansowanie projektu uzasadnioną, faktyczną taką potrzebę, która nie będzie jednocześnie sprzeczna z zasadami udzielania pomocy publicznej i postanowieniami *Wytycznych Ministra Infrastruktury i Rozwoju w zakresie kwalifikowalności wydatków w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności na lata 2014-2020*. Działaniem podjętym na rzecz równościowego zarządzania może być również:

- włączenie do projektu (np. jako konsultanta, doradcy) osób lub organizacji posiadających udokumentowaną wiedzę i doświadczenie w prowadzeniu działań z zachowaniem zasady równości szans kobiet i mężczyzn.
- zapewnienie takiej organizacji pracy zespołu projektowego, która umożliwia godzenie życia zawodowego z prywatnym (np. organizacja pracy uwzględniająca elastyczne formy zatrudnienia lub godziny pracy – o ile jest to uzasadnione potrzebami w ramach projektu). Należy jednak tutaj zwrócić uwagę, że zawieranie umów na zlecenie lub o dzieło nie zawsze oznacza stosowanie rozwiązań z zakresu godzenia życia zawodowego z prywatnym.

Równościowe zarządzanie projektem nie polega jednak na zatrudnieniu do obsługi projektu 50% mężczyzn i 50% kobiet, ani na zwykłej deklaracji, iż projekt będzie zarządzany równościowo. Stosowanie kryterium płci w procesie rekrutacji pracowników jest niezgodne z prawem pracy, a stosowanie polityki równych wynagrodzeń dla kobiet i mężczyzn za jednakową pracę lub pracę o jednakowej wartości jest obowiązkiem wynikającym z prawa pracy, nie zaś zasady horyzontalnej. Dlatego też zróżnicowanie zespołu projektowego ze

względu na płeć zalecane jest tam, gdzie tworzą się zespoły (partnerstwa, komitety, rady, komisje itp.) podejmujące decyzje w projekcie lub mające wpływ na jego przebieg. Warto wtedy dopilnować (o ile pozwala na to wiedza i doświadczenie poszczególnych kandydatów), aby nie powstawały wyłącznie zespoły jednorodne płciowo.

Załącznik nr 2. Praktyczne aspekty wdrażania zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz równości szans kobiet i mężczyzn w ramach poszczególnych form wsparcia

Poniższe informacje wskazują na możliwość uwzględniania we wniosku o dofinansowanie projektu (w powiązaniu z dokumentacją konkursową a w przypadku gdyby projekt był wybierany poza konkursem - z wezwania właściwej instytucji do złożenia wniosku) lub w ramach bezpośrednich działań IZ/IP/IW równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnością oraz równości szans kobiet i mężczyzn i. Tym samym zaprezentowano działania zalecane przy realizacji projektów, natomiast wszystkie elementy wymagane dla realizacji zasady równości i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami zawarte są w rozdziale 5 Wytycznych.

- **Szkolenia//kursy/warsztaty/doradztwo/kształcenie (wiodące cele tematyczne 8,9,10)**

Równość szans i niedyskryminacja, w tym dostępność dla osób z niepełnosprawnościami

Poza wymogami określonymi w rozdziale 5 Wytycznych, pożądane jest uwzględnienie poniżej wymienionych aspektów:

- W miarę możliwości włączanie dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami do edukacji w placówkach ogólnodostępnych, integracyjnych znajdujących się w środowisku zamieszkania (w ten sposób należy promować wczesną socjalizację osób z niepełnosprawnościami), unikanie automatycznego umieszczania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w placówkach specjalnych.
- Rozważenie realizacji działań na rzecz zapewnienia opiekuna lub asystenta dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w placówkach edukacyjnych. W zależności od potrzeb osoba ta może mieć pod opieką jedno dziecko lub grupę dzieci. Rozwiązanie to

zmniejszy konieczność przebywania rodziców w szkole w czasie zajęć edukacyjnych ich dzieci i umożliwi im utrzymanie zatrudnienia.

- Wszystkie materiały powinny być przygotowane w taki sposób, aby nie zawierały stereotypowego przekazu – zarówno ze względu na niepełnosprawność, a także – o ile to możliwe – inne przesłanki np. pochodzenie etniczne, wiek, itp.

- Zapewnienie w projektach wykwalifikowanej kadry, świadomej potrzeb osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności oraz zagrożeń wynikających z dyskryminacji ze względu na płeć i niepełnosprawność.

- Stworzenie nauczycielom, pedagogom, personelowi placówek edukacyjnych i szkoleniowych możliwości podnoszenia kwalifikacji w zakresie pracy z uczniami z różnymi niepełnosprawnościami, posiadającymi specyficzne potrzeby.

- Organizowanie i udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz zapewnianie uczniom z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego z tytułu niepełnosprawności warunków kształcenia odpowiednio do rozpoznanych indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych.

- Przy rekrutacji uczestników projektu należy dbać o niedyskryminacyjne i niestereotypowe ogłoszenia oraz różnorodność form przekazu.

Równość szans kobiet i mężczyzn

- Realizacja szkolenia/kursu/warsztatu/doradztwa (uwzględniająca zarówno jego tematykę, jak i miejsce, czas czy sposób organizacji zajęć) powinna być zaplanowana w oparciu o analizę sytuacji kobiet i mężczyzn w danym obszarze tematycznym czyli dopasowanie wsparcia do zdiagnozowanych problemów (które mogą być inne dla kobiet a inne dla mężczyzn). Istotne jest zwłaszcza niestereotypowe podejście do proponowanej oferty szkoleniowej czy też doradczej tak, aby zaproponowane wsparcie pozwalało na uzyskanie faktycznej pomocy. Należy pamiętać o zapewnieniu przy okazji organizacji szkoleń/kursów/warsztatów/doradztwa możliwości sfinansowania opieki nad dziećmi i osobami zależnymi, zapewnienia dojazdu na miejsce realizacji wsparcia, elastycznego podejścia do godzin rozpoczęcia i zakończenia zajęć, godzin otwarcia danej placówki itp. Należy także pamiętać, że przy rekrutacji uczestników projektu należy dbać o niedyskryminacyjne i niestereotypowe ogłoszenia. W przypadku zaś rekrutacji pracowników do zespołu projektowego należy również dbać o niedyskryminacyjną treść ogłoszeń o pracę, a także przestrzegać przepisów prawa

pracy, w tym m.in. nie zadawać pytań na rozmowie kwalifikacyjnej dotyczących sytuacji rodzinnej kandydata/kandydatki itd.

- Wszystkie materiały powinny być przygotowane w taki sposób, aby nie zawierały negatywnych stereotypów w kwestii płci.

- W przypadku wsparcia dotyczącego kształcenia należy zwłaszcza wzmocnić obszar opieki nad dziećmi w zakresie poprawy dostępu do usług opiekuńczych poprzez m.in. dalsze dofinansowanie tworzenia przedszkoli, zwłaszcza przy miejscach pracy. Jest to istotne z punktu widzenia możliwości zapewnienia godzenia życia zawodowego i prywatnego pracowników i pracownic. Ważne jest także zaangażowanie rodziców, w tym przede wszystkim mężczyzn w działalność przedszkoli, a co za tym idzie i w proces wychowawczy swojego dziecka.

➢ **Kampanie medialne/spotkania informacyjno-promocyjne (wszystkie cele tematyczne)[20]**

Równość szans i niedyskryminacja, w tym dostępność dla osób z niepełnosprawnościami

Poza wymogami określonymi w rozdziale 5 Wytycznych, jest pożądane uwzględnienie poniżej wymienionych aspektów:

- W działaniach informacyjno-promocyjnych unikanie przekazu i jakichkolwiek innych elementów dyskryminujących, ośmieszających bądź utrwalających stereotypy ze względu niepełnosprawność czy inne przesłanki wskazane w art. 7 rozporządzenia ogólnego, takie jak: płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, wiek lub orientację seksualną. Ponadto, tam gdzie to zasadne należy różnicować tematykę przekazu i kanały komunikacji w zależności od oczekiwanych potrzeb grupy odbiorców.

- Wykorzystywanie w przekazach informacyjno-promocyjnych osób z niepełnosprawnością (nie tylko fizyczną, ale też intelektualną), a nie aktorów wcielających się w rolę takich osób.

Równość szans kobiet i mężczyzn

[20] UWAGA: Zgodnie z *Wytycznymi Ministra Infrastruktury i Rozwoju w zakresie kwalifikowalności wydatków w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności na lata 2014-2020* w przypadku projektów współfinansowanych z EFS wydatki na działania świadomościowe (m.in. kampanie informacyjno-promocyjne i różne działania upowszechniające) co do zasady nie są kwalifikowalne w ramach kosztów bezpośrednich.

- Kampanie medialne i materiały promocyjne nie mogą zawierać przekazu i jakichkolwiek innych elementów dyskryminujących, ośmieszających bądź utrwalających negatywne stereotypy ze względu na płeć. Materiały powinny pokazywać kobiety i mężczyzn w aktywnych i niestereotypowych rolach. Ponadto, tam gdzie to zasadne należy różnicować tematykę przekazu i kanały komunikacji w zależności od oczekiwanych potrzeb grupy odbiorców.

- Planując spotkania należy wziąć pod uwagę możliwość uczestniczenia w nich osób z małymi dziećmi np. odpowiedniego dostosowania godzin i czasu spotkań, zapewnienia opieki nad dziećmi czy osobami zależnymi. Odpowiednie dopasowanie form wsparcia należy dokonać po wcześniejszym rozeznaniu jakie są potrzeby uczestników spotkania.

➢ **Zakup taboru transportowego (wiodący cel tematyczny 7)**

- **Równość szans i niedyskryminacja, w tym dostępność dla osób z niepełnosprawnościami.**

- Tabor transportowy finansowany ze środków funduszy polityki spójności musi być dostępny dla osób z niepełnosprawnościami. Oznacza to że powinien zapewniać (przynajmniej w części) m.in. obniżone progi, brak schodów, a także odpowiednio wysokie i szerokie miejsca siedzące oraz swobodne ciągi komunikacyjne w pojazdach.

- Pojazdy i tabor muszą być dobrze oznakowane, numery linii i kierunki podróży dobrze wyeksponowane, widoczne. Systemy kupowania i kasowania biletów powinny być intuicyjne, a automaty do sprzedaży/kasowania biletów umieszczone na odpowiedniej wysokości, dostępnej dla wszystkich.

Równość szans kobiet i mężczyzn

- Nabywany tabor transportowy powinien być przystosowany do przewożenia wózków dziecięcych tak, aby zarówno kobiety, jak i mężczyźni sprawujący opiekę nad dziećmi mieli równy dostęp do transportu publicznego.

➢ **Budowa i modernizacja infrastruktury komunikacyjnej (wiodący cel tematyczny 7)**

Równość szans i niedyskryminacja, w tym dostępność dla osób z niepełnosprawnościami

- Tworzona i modernizowana infrastruktura musi być zgodna z koncepcją uniwersalnego projektowania. Przy planowaniu sieci połączeń transportu publicznego należy także wziąć pod uwagę sposoby wykorzystania komunikacji przez mieszkańców, biorąc pod uwagę m.in. niepełnosprawność. W związku z powyższym, transport publiczny musi pozwalać na dojazd do miejsc kluczowych (np. szpitali, przychodni, parków, centrów handlowych, szkół, przedszkoli itd.).

- Infrastruktura transportu publicznego (przystanki, dworce, stacje kolejowe itp.) musi być dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Infrastruktura ta musi być dobrze oznakowana i oświetlona, przestrzenna – o ile to możliwe również zadaszona. Rozkłady jazdy muszą być czytelne, napisane odpowiednio dużą czcionką i łatwo dostępne, umieszczone na odpowiedniej wysokości, posiadać wyraźne oznaczenia tras i pojazdów dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami. Przystanki i perony oraz pojazdy zatrzymujące się przy nich muszą być tak skonstruowane i ze sobą kompatybilne, aby umożliwiać swobodny dostęp do pojazdu osobie o ograniczonej sprawności ruchowej. Infrastruktura transportu publicznego musi być wyposażona, tam gdzie to konieczne, w podjazdy, ruchome schody, windy, łatwo dostępne toalety publiczne.

- Należy zapewnić odpowiednio dostosowane narzędzia komunikacji i informacji, uwzględniające różnorodne potrzeby osób z niepełnosprawnościami. Informacje muszą być udostępniane w różnej formie i w różnych miejscach. Należy stosować alternatywne formy publikacji, rozwiązania technologiczne uwzględniające specyficzne potrzeby osób z niepełnosprawnościami (uwzględnianie różnych rodzajów niepełnosprawności).

- Należy projektować specjalne miejsca parkingowe dla osób z niepełnosprawnościami o określonych parametrach. Parkometry, automaty biletowe i inne urządzenia do obsługi parkingu powinny znajdować się w pobliżu miejsca dla osób z niepełnosprawnością, dobrze oznakowane i łatwo dostępne. Nawierzchnia miejsca parkingowego i chodnika powinna być gładka, antypoślizgowa i bez wysokich krawężników i zjazdów.

- Przy projektowaniu infrastruktury drogowej należy brać pod uwagę dostępność dla osób z niepełnosprawnościami. Należy dostosować system sygnalizacji dźwiękowej i świetlnej na drogach – zielone światła na przejściach dla pieszych powinny być włączone przez taki czas, aby osoby z ograniczoną sprawnością ruchową mogły swobodnie przedostać się na drugą stronę. Sygnalizacja świetlna powinna być wyposażona w systemy

dźwiękowe umożliwiające osobom z niepełnosprawnością narządu wzroku bezpieczne przedostanie się na drugą stronę ulicy, w miejscach gdzie będzie to możliwe.

- Elementy małej architektury nie mogą kolidować z ciągami pieszymi.
- Należy również odpowiednio projektować powierzchnię chodników (w szczególności pod kątem dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnością narządu wzroku), wysokość krawężników, zapewniać wyposażenie w podjazdy tam, gdzie jest utrudniony dostęp dla osób z niepełnosprawnościami. Elementy pionowe i poziome małej architektury oraz chodniki powinny być dobrze oznakowane kolorystycznie i fakturowo, a także ograniczane krawężnikami lub opaskami o odmiennej fakturowo lub kolorystycznie nawierzchni.
- Usytuowane przy drogach Miejsca Obsługi Podróżnych, zwanego dalej „MOP", powinny być dostępne dla osób z niepełnosprawnościami tak, żeby zapewnić tym osobom możliwość pełnego korzystania z wszystkich funkcji MOP.

Równość szans kobiet i mężczyzn

- Przy planowaniu sieci połączeń transportu publicznego należy także wziąć pod uwagę sposoby wykorzystania komunikacji przez mieszkańców, biorąc pod uwagę ich płeć. Jak pokazują dane[21] kobiety częściej niż mężczyźni korzystają z komunikacji miejskiej w drodze do pracy, przedszkoli/szkół czy innych placówek świadczących usługi publiczne też korzystając z systemu opieki zdrowotnej. W związku z powyższym, komunikacja publiczna uwzględniająca różnice płci musi pozwalać na dojazd do miejsc kluczowych (np. szpitali, przychodni, parków, centrów handlowych, szkół, przedszkoli itd.) aby ułatwić ww. dojazdy cała infrastruktura miejska (przystanki autobusowe, tramwajowe, elementy wyposażenia dróg i ulic) powinna zawierać udogodnienia pozwalające na bezproblemowe przemieszczanie się osób z wózkami dziecięcymi.
- Należy również wziąć pod uwagę dostosowanie MOP do potrzeb kobiet i mężczyzn posiadających dzieci (wyposażenie w „przewijaki" dla niemowląt zarówno w toalecie męskiej, jak i żeńskiej, przejścia, drzwi dostępne dla wózków dziecięcych, odpowiednio częste rozmieszczenie takich miejsc na trasie autostrady i drogach ekspresowych).

[21] *Gender Equality and Climate Change*. *Review of the Implementation in the EU of area K of the Beijing Platform for Action: Women and the Environment, Report,* European Institute for Gender Equality, 2012.

- **Budowa i modernizacja budynków użyteczności publicznej i terenów ogólnodostępnych (wiodący cel tematyczny 6, 9, 10)**

Równość szans i niedyskryminacja, w tym dostępność dla osób z niepełnosprawnościami

- Potrzeby dotyczące osób z niepełnosprawnościami (dotyczące m.in. likwidacji barier architektonicznych, komunikacyjnych, urbanistycznych, transportowych) powinny być uwzględniane we wszystkich obiektach i terenach użyteczności publicznej.
- Do budynku musi prowadzić przynajmniej jedno wejście dostosowane do potrzeb osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności. Wnętrze budynku musi pozwalać osobom z niepełnosprawnościami na dostęp do każdego miejsca w budynku (budowanie wind, pochylni, odpowiednich urządzeń technicznych).
- Drzwi wejściowe do budynku, drzwi wewnętrzne oraz kształt i wymiary pomieszczeń oraz korytarzy muszą zapewniać dogodne warunki ruchu dla osób z niepełnosprawnościami.
- Przynajmniej jedno pomieszczenie higieniczno-sanitarne na każdej kondygnacji danego budynku musi być dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (zapewnienie przestrzeni manewrowej, odpowiednie wymiary kabiny natryskowej, zainstalowanie toalety i umywalki na odpowiedniej wysokości, zainstalowanie uchwytów i poręczy). Informacja o dostępności budynków i przestrzeni publicznych powinna być prawidłowo przygotowana i dostoswana do percepcji poszczególnych grup osób z niepełnosprawnościami. W szczególności oznaczenia i napisy powinny być wykonywane również w alfabecie Braille'a lub pisane pismem wypukłym. Tablice informacyjne, szyldy, numery pokoi itp. powinny być czytelne dla osób słabowidzących oraz znajdować się na odpowiedniej wysokości dla osób niskich i poruszających się na wózkach. Dla zwiększenia samodzielności poruszania się osób z dysfunkcją narządu wzroku należy przygotowywać plany budynków i przestrzeni zewnętrznych w wersji dotykowej. Powinny znajdować się przy wejściu do obiektu lub pewnej przestrzeni (np. parku).
- Trasa dla osób niewidomych powinna być oznaczona odpowiednią fakturą posadzki.
- W budynkach użyteczności publicznej oraz obiektach komunikacyjnych (lotniska, dworce kolejowe lub autobusowe, itp.) należy wykorzystywać pętle indukcyjne.

- Należy zapewniać możliwości kształcenia pracowników obiektów użyteczności publicznej w zakresie specjalnych potrzeb osób z niepełnosprawnościami, a także postępowania i wsparcia tych osób.

- Należy zapewnić dostępność sposobu komunikacji klienta i odbiorcy z niepełnosprawnością, jak również osoby z niepełnosprawnością będącej pracownikiem danego obiektu.

- Biorąc pod uwagę wsparcie z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich, np. rozwój miejskich obszarów zielonych, powinno być prowadzone przede wszystkim w oparciu o analizę potrzeb grupy docelowej mieszkańców, która będzie korzystać z niniejszego terenu. Przede wszystkim zaś należy zbadać jak wygląda struktura użytkowników projektowanych zmian ze względu na wiek, niepełnosprawność, a także w jaki sposób spędzają wolny czas, jakie jest oczekiwanie mieszkańców co do terenu, itd. Pozwoli to na ustalenie kierunku zagospodarowania obszaru np. wyposażanie w ławki dla odpoczynku osób starszych lub z ograniczoną sprawnością ruchową itd.

Równość szans kobiet i mężczyzn

- We wszystkich obiektach i terenach użyteczności publicznej należy uwzględniać tam, gdzie jest to możliwe rozwiązania pozwalające na korzystanie z nich kobietom i mężczyznom posiadającym dzieci w różnym wieku (np. odpowiednie dopasowanie infrastruktury do wózków dziecięcych, kąciki zabaw, itd.).

- Biorąc pod uwagę wsparcie z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich, np. rozwój miejskich obszarów zielonych, powinno być prowadzone przede wszystkim w oparciu o analizę potrzeb grupy docelowej mieszkańców. Przede wszystkim zaś należy zbadać jak wygląda struktura użytkowników projektowanych zmian ze względu na m.in. płeć, a także w jaki sposób spędzają wolny czas, jakie jest oczekiwanie mieszkańców co do terenu, co wpływa na ich poczucie bezpieczeństwa, itd. Pozwoli to na ustalenie kierunku zagospodarowania obszaru np. park połączony z placem zabaw, odpowiedni dobór oświetlenia latarniami w celu zapewnienia poczucia bezpieczeństwa kobietom. Ponadto wszystkie obiekty rekreacyjne powinny być tak zaplanowane, aby dawały możliwość korzystania z nich zarówno kobietom, jak i mężczyznom (wybudowanie obiektów rekreacyjnych pozwalających na różnego rodzaju aktynowość fizyczną przeznaczonych dla kobiet i mężczyzn zamiast ograniczenia się do budowy, np. boiska przeznaczonego tylko i wyłącznie do gry w piłkę nożną).

- **Zakup sprzętu (wiodący cel tematyczny 1, 2, 7, 9, 10)**

Równość szans i niedyskryminacja, w tym dostępność dla osób z niepełnosprawnościami

- Sprzęt finansowany ze środków funduszy polityki spójności musi być dostępny dla osób z niepełnosprawnościami z zachowaniem mechanizmu racjonalnych usprawnień, tj. osoby te muszą mieć zapewnioną możliwość korzystania z niego.

Równość szans kobiet i mężczyzn

- Przed zakupem sprzętu (np. medycznego – mammografy, urządzenia RTG, wyposażenie zespołów ratowniczych itp.) powinna zostać przeprowadzona analiza zapotrzebowania na określony sprzęt – również z uwzględnieniem bieżących i prognozowanych potrzeb np. biorąc pod uwagę najczęściej występujące choroby wśród kobiet i mężczyzn, częstość korzystania z określonych badań, usług czy procedur medycznych przez kobiety i mężczyzn. Odzwierciedlenie odpowiedniego zróżnicowania zakupu sprzętu w zależności od odmiennych potrzeb zdrowotnych wśród kobiet i mężczyzn - tak aby zapewnić równy dostęp do opieki zdrowotnej dla wszystkich – stanowić będzie także element wyrównywania szans kobiet i mężczyzn.

- **Wsparcie sektora B+R (wiodący cel tematyczny 1)**

Równość szans i niedyskryminacja, w tym dostępność dla osób z niepełnosprawnościami

- Należy umożliwiać osobom z niepełnosprawnościami udział w prowadzeniu badań i analiz – nie wolno dyskryminować osób z niepełnosprawnościami przy tworzeniu zespołu badawczego.

- Należy zapewniać infrastrukturę i materiały umożliwiające osobom z niepełnosprawnościami udział w prowadzeniu badań i analiz.

- W prowadzonych badaniach i analizach należy brać pod uwagę sytuację osób z niepełnosprawnościami, wpływ badanych zjawisk czy planowanych regulacji na sytuację tych osób. W niniejszych badaniach należy także, o ile to możliwe, dokonywać analizy wyników badań z uwzględnieniem ich wpływu na sytuację osób z niepełnosprawnością.

- W przypadku przyznawania grantów i dofinansowania na działalność naukową należy zadbać, aby kryteria wyboru nie były dla nikogo dyskryminujące (np. kryterium sprawności fizycznej).

- Należy respektować specjalne potrzeby osób z niepełnosprawnościami będących członkami kadry naukowej związane np. ze skróconym czasem pracy. W ramach wsparcia kadry naukowej należy wprowadzać rozwiązania pozwalające na godzenie życia zawodowego z prywatnym.

Równość szans kobiet i mężczyzn

- W prowadzonych badaniach i analizach należy zbierać i przedstawiać dane w podziale na płeć, a także, o ile to możliwe, dokonywać analizy wyników badań z uwzględnieniem ich wpływu na sytuację danej płci. Do analizy wpływu płci można wykorzystać budżet wrażliwy na płeć. Analiza ta służy do zidentyfikowania nakładów jakie są przeznaczane np. w budżecie projektów na działania aktywizujące kobiet i mężczyzn. Narzędzie to pozwala na identyfikację ewentualnych nierówności związanych z podziałem i wydatkowaniem środków, co może później wypływać na nierówną pozycję kobiet i mężczyzn w społeczeństwie[22].

- W przypadku przyznawania grantów i dofinansowania na działalność naukową należy dbać, aby kryteria wyboru nie były dyskryminujące (np. przyznawanie grantu na badania osobom tylko do 35 roku życia, co znacznie może zawężać możliwość wzięcia udziału w konkursie kobietom i mężczyznom przebywającym na urlopie wychowawczym). Ponadto, gremia przyznające środki finansowe w ramach projektu powinny być w miarę zróżnicowane ze względu na płeć (o ile pozwala na to wiedza i doświadczenie poszczególnych kandydatów) tak, aby lepiej rozumieć przesłanki i sytuację uczestnika wsparcia.

➢ **Wykorzystanie nowych technologii (wiodący cel tematyczny 2)**

Równość szans i niedyskryminacja, w tym dostępność dla osób z niepełnosprawnościami

- Oprogramowanie i wszelkie narzędzia elektroniczne muszą być dostępne dla osób z niepełnosprawnościami.

[22] www.rownosc.info.

- Produktami realizowanych projektów mogą być rozwiązania wykorzystujące nowe technologie pomagające osobom z niepełnosprawnościami w codziennym życiu.
- Należy wykorzystywać nowoczesne technologie wspomagające osoby z niepełnosprawnościami w miejscu pracy oraz w samodzielnym życiu.

Równość szans kobiet i mężczyzn

- W przypadku odmiennych potrzeb kobiet i mężczyzn może się okazać, że stosowanie nowych technologii pozwala osobom opiekującym się dziećmi, np. na urlopie wychowawczym lub macierzyńskim na kontynuowanie zatrudnienia w jakimś wymiarze lub podnoszenie i utrzymywanie aktualnych kwalifikacji zawodowych. Stosowanie e-learningu czy telepracy to formy wykorzystujące nowoczesne technologie, co pozwala zachować kontakt z rynkiem pracy przy jednoczesnym prowadzeniu życia rodzinnego.
- TIK może również przyczyniać się do zwiększania usamodzielnienia osób starszych, a co za tym idzie również odciążenie w głównej mierze kobiet opiekujących się osobami zależnymi np. starszymi rodzicami. Przykładem takich rozwiązań TIK może być np. opracowanie narzędzi informatycznych do zdalnego monitoringu sytuacji osób starszych, które są przewlekle chore i ich wykorzystywanie w ramach usług ochrony zdrowia i pomocy społecznej, a także opracowywanie innowacyjnych technologii i rozwiązań zapewniających niezależność i bezpieczeństwo, także sprzyjających większej samodzielności osób starszych i niepełnosprawnych (w szczególności wymagających długoterminowej opieki).

➢ **Tworzenie i wdrażanie nowych rozwiązań/standardów/polityk (wiodący cel tematyczny 8,9,10,11)**

Równość szans i niedyskryminacja, w tym dostępność dla osób z niepełnosprawnościami

- Przy formułowaniu nowych standardów/polityk czy planów działań na poziomie centralnym, regionalnym i lokalnym, np. w administracji, należy uwzględniać kategorię perspektywy osób z niepełnosprawnościami.

Równość szans kobiet i mężczyzn

- W przypadku wsparcia ukierunkowanego na opracowanie i wdrażanie nowych rozwiązań w sposób szczególny należy zwrócić uwagę na możliwość wdrażania nowych

form organizacji pracy wśród MŚP pozwalających na łączenia życia zawodowego z prywatnym np. elastyczne formy zatrudnienia, rozwiązania z zakresu organizacji procesu produkcji itd. Niniejsze wsparcie powinno składać się minimum z następujących faz:

- analiza potrzeb firmy w zakresie polityki godzenia życia zawodowego z osobistym (lub szerzej polityki społecznej odpowiedzialności biznesu),
- doradztwo/szkolenie w zakresie możliwych do zastosowania rozwiązań,
- opracowanie programu/polityki firmowej, element wdrożeniowy),
- dokonanie i przedstawienie pracodawcy analizy korzyści możliwych do uzyskania w wyniku wprowadzenia takich rozwiązań.

- Ważne jest tutaj również bezpośrednie wsparcie MŚP w zakresie finansowania działań dostosowawczych (np. dostosowanie techniczne do wprowadzenia pracy na odległość) lub pilotażowego (np. rocznego) finansowania kosztów programów/polityk w zakresie godzenia życia zawodowego z osobistym (np. szkoleń zarówno kobiet, jak i mężczyzn przebywających na urlopie związanym z wychowywaniem dziecka/dzieci, zapewnienia dostępu do narzędzi pracy podczas urlopu). Dodatkową zachętą może być stworzenie bazy firm przyjaznych pracownikom. Ważne jest również wykorzystanie narzędzi już istniejących do przeprowadzania np. samooceny pracodawców pod kątem przestrzegania zasady równości szans kobiet i mężczyzn w miejscu pracy[23].

- Przy formułowaniu nowych standardów, polityk czy planów działań na poziomie centralnym, regionalnym i lokalnym, np. w administracji, należy uwzględniać kategorię perspektywy płci – analizować w jaki sposób zaproponowane rozwiązania będą miały wpływ na kobiety i mężczyzn. Ważne jest również wykorzystanie narzędzi już istniejących do przeprowadzania, np. samooceny administracji publicznej pod kątem przestrzegania zasady równości szans kobiet i mężczyzn w miejscu pracy[24].

➢ **Stosowanie instrumentów finansowych**

Równość szans i niedyskryminacja, w tym dostępność dla osób z niepełnosprawnościami

[23] Takim narzędziem jest m.in. wskaźnik Diversity Index dostępny na stronie www.diversityindex.pl.

[24] Takim narzędziem jest m.in. wskaźniki wypracowane w ramach projektu „Równość standardem dobrego samorządu" dostępne na stronie http://rownoscwsamorzadzie.pl/.

- Wsparcie w zakresie stosowania instrumentów finansowych powinno być zindywidualizowane, elastyczne, dostosowane do potrzeb i możliwości danej osoby. Przede wszystkim należy przeanalizować grupę potencjalnych odbiorców pod kątem barier i problemów na jakie napotykają i stosować odpowiednie preferencje (np. dłuższy okres spłaty, karencje, inne oprocentowanie) dla grup tego wymagających.

- Co do zasady należy promować przedsiębiorczość wśród osób z niepełnosprawnościami a także wśród kobiet, gdyż są to grupy niedoreprezentowane wśród osób zakładających własną działalność gospodarczą.

- Nie wolno dyskryminować osób z niepełnosprawnościami przy podejmowaniu decyzji o przyznaniu środków.

- Uzupełnieniem dotacji/pożyczek czy kredytów powinno być wsparcie szkoleniowo-doradcze, przygotowujące do samodzielnego prowadzenia działalności gospodarczej, a także wspomagające odbiorcę wsparcia w początkowej fazie prowadzenia działalności. Warto rozważyć prowadzenie tego wsparcia także przed udzieleniem wsparcia finansowego tak, aby lepiej dostosować założenia i plany biznesowe tych osób do ich potrzeb i możliwości, wynikających z trudniejszej sytuacji na rynku pracy.

- Należy stosować instrumenty finansowe zachęcające pracodawców do zatrudniania osób z niepełnosprawnościami.

Równość szans kobiet i mężczyzn

- Nie wolno dyskryminować ani tworzyć jakichkolwiek kryteriów dostępu, które ograniczałoby możliwość skorzystania z takich instrumentów ze względu na płeć.

- Co do zasady należy promować przedsiębiorczość wśród kobiet, gdyż jest to grupa niedoreprezentowana wśród osób zakładających własną działalność gospodarczą

- Wyniki badania[25] wskazują w przypadku kobiet na potrzebę prowadzenia zindywidualizowanych działań wspierająco-mentoringowych, uwzględniających daleko idącą specyfikę odbiorcy. Działania powinny obejmować profesjonalną asystę ukierunkowaną na zindywidualizowane potrzeby konkretnej osoby, coaching, mentoring. Bardzo istotnym elementem systemu wspierającego rozwój przedsiębiorczości kobiet jest również konieczność utworzenia centrów/punktów koncentrujących kobiety-

[25] *Przedsiębiorczość kobiet w Polsce*, PARP, Warszawa 2011 r.

przedsiębiorców, działające np. w formie klubów/grup wsparcia, gdzie uczestniczki mogłyby dzielić się własnym doświadczeniem i budować swoją wiedzę i potencjał.